

بسم الله الرحمن الرحيم

مهم ترین شاخص های
اقتصادی کشور
از ابتدای برنامه اول تا دو سال
اول برنامه پنجم (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۱)

معاونت پژوهش های اقتصادی

گزارش راهبردی ■ شماره ۱۶۲ ■ اردیبهشت ۱۳۹۲
کد گزارش: ۰۴-۲-۹۲-۶۷

مطالب این گزارش لزوماً بیانگر دیدگاه های معاونت پژوهش های اقتصادی مرکز تحقیقات استراتژیک نمی باشد.

نشانی | تهران | انتهای پاسداران | روبه روی بوستان نیاوران | شماره ۸۰۲ | تلفن | ۲۲۸۰۱۲۷۵ | دورنگار | ۲۲۸۰۱۲۷۶ | صندوق پستی | ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵

دکتر رؤیا طباطبایی یزدی
میثم شهبازی

www.ir

مرکز تحقیقات استراتژیک

مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی کشور

از ابتدای برنامه اول تا دو سال اول برنامه پنجم (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۱)

گزارش راهبردی ۱۶۲، کد گزارش: ۶۷-۹۲-۲-۰۴

زیر نظر: دکتر محمدباقر نوبخت، معاون پژوهش‌های اقتصادی

گروه پژوهشی شاخص‌سازی و آینده‌پژوهی

مدیر گروه پژوهشی: دکتر رؤیا طباطبایی یزدی

تهیه‌کنندگان: دکتر رؤیا طباطبایی یزدی، میثم شهبازی

چاپ، لیتوگرافی و صحافی: مرکز تحقیقات استراتژیک

صفحه‌آرا: نجمه قادری

نوبت انتشار: نخست - اردیبهشت ۱۳۹۲

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

تهران، انتهای خیابان پاسداران، ضلع جنوبی بوستان نیاوران، شماره ۸۰۲، تلفن: ۲۲۸۰۲۵۲۵، دورنگار: ۲۲۸۳۲۵۲۵

مرکز پخش: تهران، خیابان انقلاب اسلامی، روبه‌روی در اصلی دانشگاه تهران، مجتمع تجاری - آداری فروزنده، طبقه اول، واحد ۴۱۲،

تلفن: ۶۶۴۷۷۶۲۴، ۶۶۴۷۷۶۲۵

چکیده

برای ارزیابی دقیق وضعیت اقتصادی کشور در دوره‌های گذشته استفاده از شاخصهای معتبر و داده‌های موثق لازم است. تحلیل درست و بی‌طرفانه این داده‌ها با در نظر گرفتن شرایط و اقتضائات حاکم بر هر دوره، می‌تواند مبنای مناسبی را برای قضاوت درباره میزان موفقیت نسبی اقتصاد کشور در هر دوره فراهم کند. در این گزارش کوشش شده تا با استفاده از بیش از بیست شاخص معتبر اقتصاد کلان، تصویر صحیحی از وضعیت اقتصادی کشور در دوره‌های گذشته نسبت به هم و نیز در بعضی شاخصها نسبت به وضعیت «کشورهای منتخب منطقه چشم‌انداز»، «منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا» و «جهان» ارائه شود. دوره‌های مورد بررسی در این گزارش عبارتند از سالهای ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۵ (دوره اول)، سالهای ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۳ (دوره دوم) و سالهای ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۱ (دوره سوم). همچنین کشورهای منتخب منطقه چشم‌انداز در این گزارش عبارتند از عربستان سعودی، مصر و ترکیه؛ که در بین کشورهای منطقه چشم‌انداز، برای مقایسه با کشورمان مناسب تشخیص داده شده‌اند. مهمترین یافته‌های این تحقیق نشان

می‌دهد که از نظر شاخص مهم رشد اقتصادی بیشترین ثبات در دوره دوم (۱۳۸۳-۱۳۷۶) و کمترین متوسط رشد در دوره سوم (۱۳۹۱-۱۳۸۴) دیده می‌شود. همچنین در بررسی وضعیت این شاخص نسبت به وضعیت منطقه و جهان مشاهده می‌شود که رشد اقتصادی ما در دوره اول تقریباً معادل رشد اقتصادی منطقه و در دوره سوم حدود ۱/۵ واحد درصد کمتر از متوسط منطقه بوده است. همچنین مقایسه رشد اقتصادی کشورمان با متوسط رشد اقتصادی جهان در سه دوره مورد بررسی نشان می‌دهد متوسط رشد اقتصادی جمهوری اسلامی ایران نسبت به متوسط رشد اقتصادی جهان در دوره اول بالاتر، و در دوره سوم پایین‌تر بوده است. به طور کلی رشد اقتصادی ما در دوره اول در مقایسه با جهان و منطقه قابل قبول بوده است. در دوره دوم نیز متوسط رشد اقتصادی ما برابر با ۳/۹ درصد بوده که از عربستان سعودی و ترکیه به ترتیب با نرخهای رشد متوسط ۲/۸۵ و ۳/۵۱ درصد بالاتر و تنها از مصر با نرخ رشد متوسط ۴/۶۴ درصد پایین‌تر بوده است؛ که البته این مسئله را تا حدودی می‌توان به بیشتر بودن ظرفیتهای خالی مصر نسبت به ایران که امکان رشد بیشتر را فراهم می‌نماید، نسبت داد. به طور کلی در دوره دوم نیز متوسط رشد اقتصادی ما در مقایسه با جهان و منطقه و کشورهای مهم منطقه چشم‌انداز قابل قبول بوده است. در دوره سوم متوسط رشد اقتصادی ما در حدود ۱/۵ واحد درصد پایین‌تر از منطقه و تقریباً برابر با متوسط رشد اقتصادی جهان بوده است. در کل رشد اقتصادی ما در دوره سوم در مقایسه با سه کشور مهم منطقه چشم‌انداز، منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا و جهان نامناسب و ناکافی ارزیابی می‌گردد.

از نقطه نظر تولید ناخالص داخلی سرانه بر اساس برابری قدرت خرید، ایران عملکردی مشابه کشورهای منتخب منطقه چشم انداز و کشورهای منطقه داشته و در سال ۲۰۱۲ نسبت به سال ۱۹۹۷ تقریباً به طور مشابه هم، تولید ناخالص داخلی سرانه شان (بر اساس برابری قدرت خرید) دو برابر شده و تنها عربستان سعودی در این متغیر (با رقم ۱/۸) کمی ضعیف تر عمل کرده است.

از نظر شاخص رشد سرمایه گذاری، نوسانهای شدید و متوسط رشد اندک، در دوره های اول و سوم و بیشترین میزان رشد و کمترین نوسان در دوره دوم دیده می شود. همچنین داده های موجود از نقطه نظر رشد ارزش افزوده بخش صنعت نشان دهنده نزدیکی وضعیت دوره های اول و دوم و نامطلوب بودن شرایط دوره سوم می باشند.

بیشترین درآمد نفتی در بین سه دوره مورد مطالعه در دوره سوم حاصل شده که به طور عمده ناشی از افزایش قیمت جهانی نفت بوده است. به طوری که متوسط قیمت نفت حتی به قیمت های ثابت سال ۱۹۷۳ در سه دوره مورد مطالعه، به ترتیب ۵/۰۳، ۶/۰۳ و ۱۴/۰۹ دلار بوده که نشان می دهد متوسط قیمت هر بشکه نفت حتی به قیمت های ثابت در دوره سوم ۲/۸ برابر دوره اول و ۲/۳ برابر دوره دوم بوده است. متوسط ارزش صادرات نفتی ایران به قیمت های ثابت سال ۱۹۷۳ در سه دوره مورد بررسی به ترتیب ۴/۳۳، ۵/۵۳ و ۱۴/۲۳ میلیارد دلار بوده است؛ و این یعنی حتی با لحاظ ارزش واقعی هر دلار به قیمت های ثابت سال ۱۹۷۳، درآمدهای نفتی ما در دوره سوم بیش از سه برابر دوره اول بوده است.

متوسط ارزش صادرات غیرنفتی کشور در دوره‌های مورد بحث به ترتیب برابر ۲/۹، ۴/۸ و ۱۹/۷ میلیارد دلار بوده که از نقطه‌نظر این شاخص بهبود قابل توجهی طی زمان و به ویژه در دوره سوم قابل مشاهده است. البته لازم به ذکر است که محصولات پتروشیمی بخش عمده صادرات غیرنفتی را شامل می‌شوند. با این اوصاف ارزش صادرات غیرنفتی در دوره سوم نسبت به دوره دوم افزایش قابل توجه یافته است. لازم به ذکر است که مقوله تورم و ارزش زمانی پول در این متغیر نیز نظیر متغیر صادرات نفتی تأثیرگذار است. همچنین نسبت صادرات غیرنفتی به کل صادرات کالا در سه دوره مورد بررسی به ترتیب ۱۵/۱، ۱۸/۵ و ۱۹/۷ درصد بوده که بهبودی را در طی دوره مورد مطالعه نشان می‌دهد، با این حال تفاوت دوره‌های دوم و سوم در خصوص این متغیر محدود است.

در سه دوره مورد بررسی کمترین رشد پایه پولی، رشد نقدینگی و نرخ تورم مربوط به دوره دوم می‌باشد. بالاترین متوسط نرخ تورم در دوره اول به میزان ۲۲/۸ درصد رخ داده است. البته لازم به ذکر است که تورم جهانی و تورم منطقه نیز در دوره اول بسیار بالا و به ترتیب برابر با ۲۱/۷۵ و ۱۲/۴۹ درصد بوده است. به بیان دیگر نرخهای تورم بالا در دوره اول یک پدیده گسترده در جهان و منطقه بوده، در حالی که در دوره سوم با میانگین نرخ تورم ۱۶/۳ درصدی، این نرخ بسیار بالاتر از نرخ تورم جهانی و منطقه به ترتیب برابر با ۳/۹۵ درصد و ۸/۵۹ درصد می‌باشد.

متوسط نرخ سود سپرده‌های سرمایه‌گذاری یکساله در دوره‌های اول، دوم و سوم به ترتیب ۱۰/۹، ۱۳/۵ و ۱۴/۳ درصد بوده که نشان‌دهنده

افزایش این شاخص در طی این دوره‌ها می‌باشد. این افزایش ناشی از آن است که به ویژه در سالهای اخیر تلاش شده برای جذب سرمایه‌های مردم و یا برای جبران ضرر سپرده‌گذاران به دلیل تورم‌های بالا از نرخهای سود بالاتری استفاده شود، اما باید توجه داشت که ریشه اصلی این مسائل، بالا بودن نرخ تورم است که تا این مشکل حل نشود صرف بالا بردن نرخ سود سپرده‌ها نمی‌تواند کارساز باشد و حتی به مانند یک زنجیره می‌تواند خود به تورم‌های بالاتر دامن زند.

در طی سه دوره مورد بررسی، کاهش ارزش پول ملی چشمگیر بوده است. نسبت نرخ ارز پایان دوره به اول دوره به ترتیب در دوره‌های سه‌گانه برابر با $3/7$ ، $1/8$ و $2/9$ بوده است. یعنی ارزش پول ملی در دوره‌های اول و سوم در حدود یک سوم شده است و در دوره دوم پول ملی نزدیک به نیمی از ارزش خود را از دست داده است. در واقع ریال ایران در سال 1391 نسبت به سال 1368 ، حدود 95 درصد ارزش خود را از دست داده و همه دولتهای گذشته در این مسئله نقش داشته‌اند. اما به طور نسبی کاهش ارزش پول ملی در دوره دوم نسبت به سایر دوره‌ها کمتر بوده است. توجه به این نکته لازم است که ارزش صادرات غیرنفتی ما تقریباً در بسیاری از سالها جز در مواردی مانند سال 1391 (و به دلیل تحریم) در حدود کمتر از 20 درصد کل صادرات کالا در کشور بوده است. بنابراین افزایش یک جزء که خود سهم محدودی از کل اقتصاد را دارد نمی‌تواند آن قدر تغییرات مثبت ایجاد نماید که ضررهای ناشی از کاهش ارزش پول ملی را بر اقتصاد کشور جبران نماید. با این حال اگر ارزش پول ملی به صورت ملایم و با یک سقف سالانه افزایش

می‌یافت لطمات آن بر توزیع درآمد، گسترش فقر، افزایش نااطمینانی و بروز تورم محدودتر می‌شد. شدیدترین افزایشها در نرخ ارز در سال ۱۳۷۴ (از ۲۶۶۷ به ۴۰۷۸ ریال)، سال ۱۳۷۷ (از ۴۷۸۵ به ۶۴۶۰ ریال) و در سال ۱۳۹۱ (از ۱۲۰۴۷ به ۲۶۲۳۸ ریال) اتفاق افتاده است. متوسط نرخ بیکاری در دوره اول در کشورهای ایران، مصر و ترکیه به ترتیب ۱۰/۵، ۹/۸ و ۸/۱ بوده و ترکیه بهترین عملکرد را در این خصوص داشته است. در دوره دوم بدترین عملکرد با متوسط نرخ بیکاری ۱۲/۸ مربوط به ایران بوده و در دوره سوم تقریباً هر چهار کشور عملکرد مشابهی داشته و توان دستیابی به نرخهای بیکاری یک‌رقمی را نداشته‌اند.

از آنجا که سرمایه‌گذاری خارجی در حدود ۱۰ تا ۱۵ سال اخیر اهمیت ویژه‌ای پیدا کرده، بهتر است تنها به بررسی دوره‌های دوم و سوم بپردازیم. متوسط ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشور در دوره‌های دوم و سوم به ترتیب ۱۳۲۴ و ۲۷۹۲ میلیون دلار بوده و این در حالی است که در همین دوران سه کشور مهم منطقه یعنی عربستان سعودی، مصر و ترکیه به ترتیب با «۵۱۶/۷» و «۲۳۸۳۰/۶»، «۹۷۶/۷» و «۷۰۱۵/۳» و «۱۵۵۳/۹» و «۱۵۰۱۳/۱» میلیون دلار عملکرد بهتری داشته‌اند. عربستان سعودی با درآمدهای نفتی کلان و دارایی‌های انباشته شده بسیار، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را ضروری دیده و در این راستا عملکرد خود را به تدریج بهبود داده است. در سال ۲۰۱۱ جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران در حدود ۲۵ درصد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ترکیه و عربستان سعودی بوده

است.

از نقطه نظر شاخصهای توزیع درآمد نیز متوسط ضریب جینی در سه دوره مورد بررسی به ترتیب ۰/۳۹۸۵، ۰/۴۰۴۰ و ۰/۳۹۱۹ بوده و به طور کلی وضعیت این شاخص در ایران در یک دوره ۲۴ ساله در حدود ۰/۴۰ در نوسان بوده است. باید آگاه بود که قدرت متغیر ضریب جینی در تحلیل دقیق از توزیع درآمد بسیار محدود بوده و استفاده از این متغیر باید با آگاهی از محدودیتهای آن صورت پذیرد. به عبارت دیگر می توان در یک کشور شاهد کاهش ضریب جینی و در عین حال افزایش در گستره و عمق فقر بود. برای مثال اگر همه با هم فقیرتر شوند، ضریب جینی بهبود پیدا می کند ولی فقر در کشور گسترش می یابد. در خصوص متغیر دوم یعنی نسبت هزینه ده درصد ثروتمندترین به ده درصد فقیرترین خانوارها این متغیر در سه دوره مورد بررسی به ترتیب برابر با ۱۶، ۱۵/۳ و ۱۳/۹ بوده است که بهبودی نسبی را در دوره سوم نسبت به دوره های اول و دوم نمایان می سازد.

آخرین شاخصی که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته بهبود فضای کسب و کار است. در رتبه بندی منتشر شده از سوی EIU وضعیت موجود و چشم انداز محیط کسب و کار ایران نامناسب ارزیابی شده است. این در حالی است که وضعیت عربستان سعودی و ترکیه در این خصوص مشابه هم بوده و تقریباً در میانه ۸۲ کشور مورد بررسی قرار گرفته اند.

محتوای گزارش

وضعیت کلی اقتصادی کشورهای مختلف را می‌توان با استفاده از چندین شاخص مهم اقتصاد کلان مورد بررسی قرار داد. در این مطالعه وضعیت اقتصادی ایران را در یک دوره بیست و چهار ساله و با استفاده از بیش از بیست شاخص مهم اقتصاد کلان مورد بررسی قرار داده‌ایم. ۲۴ سال مورد بررسی به سه دوره ۸ ساله تقسیم شده که می‌تواند در عین حال مقایسه سه دوره متفاوت از نظر مدیریت اجرایی کشور تلقی شود. در تمام گزارش، دوره اول مربوط به سالهای ۱۳۷۵-۱۳۶۸، دوره دوم مربوط به سالهای ۱۳۸۳-۱۳۷۶ و دوره سوم شامل سالهای ۱۳۹۱-۱۳۸۴ می‌باشد. با توجه به ضرورت در نظر گرفتن شرایط خاص سیاسی - اقتصادی و نیز توجه به تغییرات منطقه‌ای و جهانی، با استفاده از چند شاخص، جایگاه اقتصاد ایران را با «چند کشور مهم منطقه چشم‌انداز»، «منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا»، و «جهان» مقایسه کرده‌ایم. به علاوه در مقایسه دوره‌های ۸ ساله نیز، نگاهی به منطقه و جهان داشته‌ایم. در تمام این گزارش منظور از کشورهای منطقه، منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا و منظور از کشورهای منتخب منطقه چشم‌انداز، کشورهای عربستان سعودی، مصر، ترکیه و ایران می‌باشد. لازم به ذکر است که در دوره ۸ ساله اول به دلیل شرایط خاص بعد از جنگ اقتضات خاصی وجود داشته که مقایسه این دوره با دوره‌های دیگر را در بسیاری از ابعاد دشوار می‌کند، بنابراین در بررسی این سه دوره باید این نکته را مد نظر داشت و مقایسه‌ها را در مواقع لزوم با احتیاط انجام داد.

۱. تحلیل شاخص‌های کلان اقتصادی

جدول ۱. مهمترین شاخصهای اقتصادی کشور از ابتدای برنامه اول تا دو سال اول برنامه پنجم (قسمت الف: ۱۳۷۵-۱۳۶۸)

متوسط ۱۳۶۸-۱۳۷۵	۱۳۷۵	۱۳۷۴	۱۳۷۳	۱۳۷۲	۱۳۷۱	۱۳۷۰	۱۳۶۹	۱۳۶۸	سال عنوان
^(۱۰) ۳/۹	۶/۱	۲/۹	۰/۵	۱/۵	۴/۰	۱۲/۱	۱۴/۱	۵/۹	۱. رشد تولید ناخالص داخلی ^(۱) (درصد)
^(۱۲) ۱۵۴۶/۶	۱۷۷۰	۱۴۱۷	۱۰۸۴	۱۴۰۸	۱۸۶۴	۱۷۴۴	۱۵۵۹	۱۵۲۷	۲. تولید ناخالص داخلی سرانه (دلار آمریکا به قیمت‌های جاری)
^(۱۱) ۵/۹	۲۵/۰	-۴/۵	-۱۴/۲	-۱۰/۳	-۳/۵	۶۴/۴	۱۳/۸	۷/۴	۳. رشد سرمایه‌گذاری ^(۳) (درصد)
^(۱۱) ۸/۰	۱۸/۴	--/۱	۳/۳	-۵/۳	--/۹	۲۱/۶	۲۸/۴	۳/۵	۴. رشد ارزش افزوده بخش صنعت ^(۳) (درصد)
^(۱۲) ۱۵/۸	۱۹/۲۷	۱۵/۱۱	۱۴/۶۰	۱۴/۳۳	۱۶/۸۸	۱۶/۰۱	۱۷/۹۹	۱۲/۰۴	۵. صادرات نفت و گاز (نفتی) ^(۴) (میلیارد دلار)
^(۱۲) ۴/۳۳	۴/۷۶	۳/۸	۳/۹۹	۴/۰۵	۴/۴	۴/۴۶	۵/۱۶	۴/۰۳	۶. صادرات نفتی به قیمت‌های ثابت سال ۱۹۷۳ (میلیارد دلار) ^(۳)
^(۱۲) ۲/۹	۳/۱۱	۳/۲۵	۴/۸۲	۳/۷۵	۳/۰	۲/۶۵	۱/۳۱	۱/۰۴	۷. صادرات غیرنفتی ^(۴) (میلیارد دلار)
^(۱۲) ۱۵/۱	۱۳/۹	۱۷/۷	۲۴/۸	۲۰/۷	۱۵/۰	۱۴/۲	۶/۸	۸/۰	۸. نسبت صادرات غیرنفتی به کل صادرات کالا ^(۴) (درصد)
^(۱۲) ۱۷/۵	۱۴/۹۹	۱۲/۷۷	۱۲/۶۲	۱۹/۲۹	۲۳/۲۷	۲۵/۱۹	۱۸/۳۳	۱۳/۴۵	۹. واردات کالا (فوب) ^(۴) (میلیارد دلار)
^(۱۲) ۱۸/۲	۲۰/۲۹	۱۶/۸۶	۱۵/۵۳	۱۶/۳۳	۱۸/۴۴	۱۸/۶۲	۲۲/۲۶	۱۷/۳۱	۱۰. قیمت نفت ^(۵) به قیمت‌های جاری (دلار)
۵/۰۳	۵/۰۱	۴/۲۴	۴/۲۴	۴/۶۱	۴/۸۱	۵/۱۹	۶/۳۸	۵/۷۹	۱۱. قیمت نفت ^(۵) به قیمت‌های ثابت سال ۱۹۷۳ (دلار) ^(۳)
^(۱۲) ۵۶/۹	۶۰/۰۵	۵۹/۱۹	۵۸/۳۳	۵۷/۴۹	۵۶/۶۶	۵۵/۸۴	۵۴/۴۸	۵۳/۱۷	۱۲. جمعیت کل کشور (میلیون نفر)
^(۱۰) ۱۸/۰	۳۷/۶۲	۴۳/۷۳	۳۲/۹۲	۲۴/۴۷	۱۷/۴۴	۱۴/۹۹	۳/۸۹	۸/۳۱	۱۳. رشد پایه پولی (درصد)
^(۱۰) ۲۷/۹	۳۶/۷۴	۳۷/۸۲	۲۸/۴۸	۳۴/۲۱	۲۵/۲۸	۲۴/۶۴	۲۲/۴۸	۱۹/۵۴	۱۴. رشد نقدینگی (درصد)
^(۱۰) ۲۲/۸	۲۳/۳	۴۹/۳	۳۵/۳	۲۲/۶	۲۴/۴	۲۰/۹	۸/۹	۱۷/۳	۱۵. نرخ تورم ^(۱۹) (درصد) (۱۰۰ = ۱۳۹۰)

مهم ترین شاخص های اقتصادی کشور ۱۳

۱۶. نرخ سود سپرده های سرمایه گذاری یکساله ^(۴)	۸/۵	۹/۰	۹/۰	۱۰/۰	۱۱/۵	۱۱/۵	۱۴/۰	۱۴/۰	۱۰/۹ ^(۱۲)
۱۷. نرخ ارز ^(۷)	۱۲۰۷	۱۴۱۳	۱۴۲۰	۱۴۹۸	۱۸۰۳	۲۶۶۷	۴۰۷۸	۴۴۴۴	۲۳۱۶ ^(۱۴)
۱۸. نرخ بیکاری ^(۱۵)	NA	۱۴/۲	۱۰/۰ ^(۳۰)	۱۰/۰ ^(۳۰)	۱۰/۰ ^(۳۰)	۱۰/۰ ^(۳۰)	۹/۱	۹/۱	۱۰/۵ ^(۱۲)
۱۹. سرمایه گذاری مستقیم خارجی (FDI) ^(۸) (میلیون دلار)	-۱۹	-۳۶۲	۲۳	۹	۲۰۸	۰	۹	۲۰	-۱۴ ^(۱۴)
۲۰. رشد بهره وری کل در کارگاه های صنعتی ^(۹)	۱/۸۲	۱/۸۵	۱/۸۲	۱/۷۹	۱/۷۷	۱/۷۳	۱/۶۶	۱/۷۲	۱/۷۷ ^(۱۰)
۲۱. ضریب جینی ^(۱۸)	۰/۴۰۹۲	۰/۳۹۶۹	۰/۳۹۹۶	۰/۳۸۷۰	۰/۳۹۷۶	۰/۳۹۹۳	۰/۴۰۷۴	۰/۳۹۱۰	۰/۳۹۸۵ ^(۱۲)
۲۲. نسبت هزینه ۱۰ درصد ثروتمندترین به ۱۰ درصد فقیرترین خانوارها ^(۱۸)	۱۷/۶	۱۵/۹	۱۶/۳	۱۵/۹	۱۶/۰	۱۵/۷	۱۶/۱	۱۴/۵	۱۶ ^(۱۲)

ادامه جدول ۱. مهمترین شاخص های اقتصادی کشور از ابتدای برنامه اول تا دو سال اول برنامه پنجم (قسمت ب: ۱۳۸۳ - ۱۳۷۶)

عنوان	سال								
	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	متوسط ۱۳۷۶ - ۱۳۸۳
۱. رشد تولید ناخالص داخلی ^(۱) (درصد)	۲/۸	۲/۹	۱/۶	۵/۰	۳/۳	۷/۶	۶/۸	۴/۸	۳/۹ ^(۱۰)
۲. تولید ناخالص داخلی سرانه (دلار آمریکا به قیمت های جاری)	۱۷۴۵	۱۵۸۳	۱۶۶۶	۱۵۱۰	۱۷۸۷	۱۷۶۷	۲۰۴۲	۲۴۶۵	۱۸۲۰/۶ ^(۱۴)
۳. رشد سرمایه گذاری ^(۳) (درصد)	۱۲/۵	۳/۲	۵/۸	۴/۱	۱۴/۲	۱۲/۰	۱۰/۸	۷/۰	۷/۷ ^(۱۰)
۴. رشد ارزش افزوده بخش صنعت ^(۳) (درصد)	۱۱/۷	-۴/۱	۸/۲	۱۰/۹	۱۱/۹	۱۱/۰	۱۰/۰	۱۲/۰	۸/۶ ^(۱۱)
۵. صادرات نفت و گاز (نفتهای) ^(۴) (میلیارد دلار)	۱۵/۴۷	۹/۹۳	۱۷/۰۹	۲۴/۲۸	۱۹/۳۴	۲۲/۹۷	۲۷/۳۶	۳۶/۸۳	۲۱/۷ ^(۱۲)
۶. صادرات نفتی به قیمت های ثابت سال ۱۹۷۳ (میلیارد دلار) ^(۳۳)	۴/۰۵	۲/۶	۴/۵۵	۷/۰۳	۵/۶	۶/۲۶	۶/۳۷	۷/۷۵	۵/۵۳
۷. صادرات غیرنفتی ^(۴) (میلیارد دلار)	۲/۹۱	۳/۱۸	۳/۹۴	۴/۱۸	۴/۵۶	۵/۲۷	۶/۶۴	۷/۵۸	۴/۸ ^(۱۲)
۸. نسبت صادرات غیرنفتی به کل صادرات کالا ^(۴) (درصد)	۱۵/۸	۲۴/۳	۱۸/۷	۱۴/۷	۱۹/۱	۱۸/۷	۱۹/۵	۱۷/۱	۱۸/۵ ^(۱۲)
۹. واردات کالا (فوب) ^(۴) (میلیارد دلار)	۱۴/۱۲	۱۴/۲۹	۱۳/۴۳	۱۵/۰۸	۱۸/۱۳	۲۲/۰۴	۲۹/۵۶	۳۸/۲۰	۲۰/۶ ^(۱۲)
۱۰. قیمت نفت ^(۵) به قیمت های جاری (دلار)	۱۸/۶۸	۱۲/۲۸	۱۷/۴۷	۲۷/۶۰	۲۳/۱۲	۲۴/۳۶	۲۸/۱۰	۳۶/۰۵	۲۳/۵ ^(۱۲)

۱۴ گزارش راهبردی ۱۶۲، معاونت پژوهش‌های اقتصادی

۶/۰۳	۷/۵۹	۶/۵۴	۶/۶۴	۶/۷	۷/۹۹	۴/۶۵	۳/۲۱	۴/۸۹	۱۱. قیمت نفت ^(۵) به قیمت‌های ثابت سال ۱۹۷۳ ^(۳۱) (دلار)
^(۱۲) ۶۴/۱	۶۷/۴۸	۶۶/۴۸	۶۵/۵۴	۶۴/۵۳	۶۳/۶۱	۶۲/۷۰	۶۱/۸۱	۶۰/۹۲	۱۲. جمعیت کل کشور (میلیون نفر)
^(۱۰) ۱۵/۰	۱۷/۴۷	۷/۶	۲۳/۰۸	۱۵/۱۵	۱۷/۵۱	۱۵/۹۱	۱۸/۰۰	۱۰/۹۲	۱۳. رشد پایه پولی (درصد)
^(۱۰) ۲۴/۲	۳۰/۲۵	۲۶/۱۲	۳۰/۰۹	۲۸/۸۴	۲۹/۲۸	۲۰/۱۳	۱۹/۴۶	۱۵/۲	۱۴. رشد نقدینگی (درصد)
^(۱۰) ۱۵/۵	۱۵/۲	۱۵/۷	۱۵/۸	۱۱/۴	۱۲/۶	۲۰/۱	۱۸/۱	۱۷/۲	۱۵. نرخ تورم ^(۱۹) (درصد) (۱۳۹۰=۱۰۰)
^(۱۲) ۱۳/۵	۱۳/۰	۱۳/۰	۱۳/۰	۱۳/۰	۱۴/۰	۱۴/۰	۱۴/۰	۱۴/۰	۱۶. نرخ سود سپرده‌های سرمایه‌گذاری یکساله ^(۴)
^(۱۲) ۷۶۴۶	۸۷۴۸	۸۳۲۵	۸۰۱۹	۸۰۰۹	۸۱۹۰	۸۶۳۲	۶۴۶۰	۴۷۸۵	۱۷. نرخ ارز ^(۷)
^(۱۲) ۱۲/۸	۱۰/۳	۱۱/۸	۱۲/۸	۱۴/۲	۱۴/۳	۱۳/۵	۱۲/۵	۱۳/۱	۱۸. نرخ بیکاری
^(۱۲) ۱۳۲۴	۲۸۶۳	۲۶۹۸	۳۶۵۷	۱۰۸۴	۱۹۴	۱۶	۳۸	۴۳	۱۹. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) ^(۸) (میلیون دلار)
^(۱۰) ۱/۷	۱/۵۹	۱/۶۳	۱/۶۸	۱/۷۴	۱/۷۴	۱/۷۷	۱/۷۳	۱/۷۶	۲۰. رشد بهره‌وری کل در کارگاه‌های صنعتی ^(۹)
^(۱۲) ۰/۴۰۴۰	۰/۳۹۹۶	۰/۴۱۵۶	۰/۴۱۹۱	۰/۳۹۸۵	۰/۳۹۹۱	۰/۴۰۰۹	۰/۳۹۶۵	۰/۴۰۲۹	۲۱. ضریب جینی ^(۱۸)
^(۱۲) ۱۵/۳	۱۴/۶	۱۶/۲	۱۶/۹	۱۴/۴	۱۵/۰	۱۵/۴	۱۴/۲	۱۵/۷	۲۲. نسبت هزینه ۱۰ درصد ثروتمندترین به ۱۰ درصد فقیرترین خانوارها ^(۱۸)

ادامه جدول ۱. مهمترین شاخصهای اقتصادی کشور از ابتدای برنامه اول تا دو سال اول برنامه پنجم (قسمت ج: ۱۳۹۱-۱۳۸۴)

متوسط ۱۳۸۴-۱۳۹۱	۱۳۹۱	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	سال عنوان
^(۱۱) ۳/۶	^(۱۳) ۱/۹	^(۱۳) ۳/۰	۵/۸	۳/۰	۰/۸	۵/۰	۶/۶	۶/۹	۱. رشد تولید ناخالص داخلی ^(۱) (درصد)
^(۱۲) ۴۹۸۷/۱	^(۱۳) ۷۲۱۱	^(۱۳) ۶۵۹۹	۵۶۳۸	۴۹۲۷	۴۸۵۷	۴۳۱۲	۳۴۲۹	۲۹۲۵	۲. تولید ناخالص داخلی سرانه (دلار آمریکا به قیمت‌های جاری)
۵/۲	-	^(۱۷) ۱/۲	۶/۹	-۰/۹	۱۰/۹	۶/۶	۳/۰	۸/۷	۳. رشد سرمایه‌گذاری ^(۳) (درصد)
^(۱۰) ۴/۶	-	^(۱۷) ۴/۹	۱۰/۰	۵/۳	۲/۴	۰/۷	۷/۴	۱۳/۶	۴. رشد ارزش افزوده بخش صنعت ^(۳) (درصد)

مهم ترین شاخص های اقتصادی کشور ۱۵

(۱۳) ۷۹/۱	(۱۳) ۶۷/۴	۱۱۸/۲	۹۰/۲	۷۰/۰	۸۶/۶	۸۴/۵	۶۲/۰۱	۵۳/۸۲	۵. صادرات نفت و گاز (نفتی) ^(۴) (میلیارد دلار)
۱۴/۲۳	۱۱/۱۲	۲۰/۰۲	۱۶/۳۶	۱۲/۵۵	۱۴/۷۷	۱۵/۵۱	۱۲/۴۳	۱۱/۰۸	۶. صادرات نفتی به قیمتهای ثابت سال ۱۹۷۳ (میلیارد دلار) ^(۳۳)
(۱۳) ۱۹/۷	(۱۳) ۳۷/۶	۲۶/۶	۲۲/۶۰	۱۸/۳۷	۱۴/۶۷	۱۳/۱۶	۱۴/۰۴	۱۰/۵۵	۷. صادرات غیرنفتی ^(۴) (میلیارد دلار)
(۱۳) ۱۹/۷۴	(۱۳) ۳۵/۸	۱۸/۴	۲۰/۰	۲۰/۸	۱۴/۵	۱۳/۵	۱۸/۵	۱۶/۴	۸. نسبت صادرات غیرنفتی به کل صادرات کالا ^(۴) (درصد)
(۱۳) ۶۳/۶	(۱۳) ۶۴/۵	۷۷/۸	۷۵/۵	۶۹/۲	۷۰/۲	۵۸/۲	۵۰/۰	۴۳/۱	۹. واردات کالا (فوب) ^(۳) (میلیارد دلار)
(۱۳) ۷۸/۸	۱۰۹/۴۵	۱۰۷/۴۶	۷۷/۴۵	۶۱/۰۶	۹۴/۴۵	۶۹/۰۸	۶۱/۰۸	۵۰/۶۴	۱۰. قیمت نفت ^(۵) به قیمتهای جاری (دلار)
۱۴/۰۹	(۳۳) ۱۸/۰۶	۱۸/۲	۱۴/۰۵	۱۰/۹۵	۱۶/۱۱	۱۲/۶۸	۱۲/۲۴	۱۰/۴۳	۱۱. قیمت نفت ^(۵) به قیمتهای ثابت سال ۱۹۷۳ ^(۳۱) (دلار)
(۱۳) ۷۲/۶	(۱۳) ۷۶/۱	۷۵/۱	۷۴/۳	۷۳/۲	۷۲/۲	۷۱/۳	۷۰/۴۷	۶۸/۴۷	۱۲. جمعیت کل کشور (میلیون نفر)
(۱۴ و ۱۰) ۲۳/۴	(۱۴) ۳۷	۱۱/۴	۱۳/۷	۱۱/۹	۴۷/۶	۳۰/۵	۲۶/۹	۴۵/۹	۱۳. رشد پایه پولی (درصد)
(۱۴ و ۱۰) ۲۶/۲	(۱۴) ۳۲	۱۹/۴	۲۵/۲	۲۳/۹	۱۵/۹	۲۷/۷	۳۹/۴	۳۴/۳	۱۴. رشد نقدینگی (درصد)
(۱۰) ۱۶/۳	۳۰/۵	۲۱/۵	۱۲/۴	۱۰/۸	۲۵/۴	۱۸/۴	۱۱/۹	۱۰/۳	۱۵. نرخ تورم ^(۱۹) (درصد) (۱۰۰ = ۱۳۹۰)
(۱۳) ۱۴/۳	۱۷	۱۲/۵	۱۴ - ۱۵	-۱۵/۵ ۱۴/۵	۱۵ - ۱۶	۱۵ - ۱۶	۷ - ۱۶	۱۳/۰	۱۶. نرخ سود سپرده های سرمایه گذاری یکساله ^(۶)
(۱۳) ۱۲۰۱۹/۶	۲۶۲۳۸	۱۲۰۴۷	۱۰۶۰۱	۹۹۷۹	۹۶۶۷	۹۳۵۷	۹۲۲۶	۹۰۴۲	۱۷. نرخ ارز ^(۷)
(۱۳) ۱۱/۷	(۱۶) ۱۲/۲	۱۲/۳	۱۳/۵	۱۱/۹	۱۰/۴	۱۰/۵	۱۱/۳	۱۱/۵	۱۸. نرخ بیکاری
(۱۳) ۲۷۹۲	-	۴۱۵۰	۳۶۴۸	۳۰۴۸	۱۹۰۹	۲۰۰۵	۱۶۴۷	۳۱۳۶	۱۹. سرمایه گذاری مستقیم خارجی (FDI) ^(۸) (میلیون دلار)
(۱۰) ۱/۵۳	-	-	-	۱/۳۵	۱/۵۳	۱/۵۹	۱/۶	۱/۵۹	۲۰. رشد بهره وری کل در کارگاههای صنعتی ^(۹)
(۱۳) ۰/۳۹۱۹	-	۰/۳۷۵۲	۰/۳۸۱۳	۰/۳۹۳۹	۰/۳۸۵۹	۰/۴۰۴۵	۰/۴۰۰۴	۰/۴۰۲۳	۲۱. ضریب جینی ^(۱۸)
(۱۳) ۱۳/۹۳	-	۱۲/۱۸	۱۳/۱	۱۴/۱	۱۳/۵	۱۵/۲	۱۴/۹	۱۴/۵	۲۲. نسبت هزینه ۱۰ درصد ثروتمندترین به ۱۰ درصد فقیرترین خانوارها ^(۱۸)

مأخذ ردیف ۲ و داده‌های برخی سالهای اخیر که آمارهای رسمی کشور در مورد آنها اعلام نشده، صندوق بین‌المللی پول (IMF)، مأخذ ردیفهای ۱۲، ۱۸ و ۲۰ مرکز آمار ایران، مأخذ ردیفهای ۱۰ و ۱۱ سایت اوپک، مأخذ ردیف ۱۹ سازمان UNCTAD و مأخذ سایر داده‌ها بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

(۱) به قیمت پایه و به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶.

(۲) به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶.

(۳) صنعت به تنهایی و بدون معدن در نظر گرفته شده است (به قیمت ثابت سال ۱۳۷۶).

(۴) صادرات نفتی، غیرنفتی، کل صادرات و واردات کالا از جدول تراز پرداختهای کشور و بر اساس دلار استخراج گردیده است.

(۵) به ازای هر بشکه نفت و بر اساس قیمت سبد نفتی اوپک.

(۶) در بانکهای دولتی و به صورت علی‌الحساب.

(۷) نرخ ارز بازار آزاد، ریال ایران به دلار آمریکا؛ اخذ شده از بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

(۸) ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشور

(۹) رشد بهره‌وری کل از اطلاعات طرح آمارگیری از کارگاههای صنعتی دارای ۱۰ نفر

کارکن و بیشتر استخراج شده است که آخرین اطلاعات آن در سایت مرکز آمار ایران مربوط به سال ۱۳۸۸ است.

(۱۰) متوسط رشد بر اساس میانگین هندسی محاسبه شده است.

(۱۱) در مواقعی که در بین ارقام رشد، اعداد منفی وجود دارد بهترین راه میانگین‌گیری از

مقادیر رشد این است که رقم اصلی آخرین دوره (و نه رشد آن) را تقسیم بر رقم اصلی مربوط به یک سال قبل از سال شروع متوسط‌گیری نموده و به تعداد سالهای مورد بررسی (۸ سال) ریشه بگیریم، سپس از یک کم و در ۱۰۰ ضرب کنیم.

(۱۲) سایر میانگین‌های ارائه شده در جدول که به روشهای ذکر شده در بند ۱۰ و ۱۱

محاسبه نشده‌اند، به روش میانگین حسابی محاسبه گردیده‌اند.

(۱۳) منبع: صندوق بین‌المللی پول؛ World Economic Outlook Database April 2013

(۱۴) مقدماتی

(۱۵) نرخ بیکاری که از سوی سازمان بین‌المللی کار (ILO) اعلام می‌شود بر مبنای

وضعیت اشتغال یا بیکاری افراد در سنین ۱۵ سال و بیشتر محاسبه می‌گردد. مرکز آمار ایران

داده‌های مربوط به نرخ بیکاری که در قالب سری‌های زمانی اعلام می‌کند سنین ۱۰ سال و

بالتر را مبنای قرار می‌دهد. در جدول فوق نرخ بیکاری سالهای ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۱ از مرکز آمار

ایران استخراج گردیده است. اما چون این داده‌ها برای سالهای ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۵ موجود نیست، و

نیز با توجه به اینکه تفاوت میانگین نرخهای اعلام شده از دو منبع (۱۰ سال به بالا و ۱۵ سال

به بالا) برای سالهای ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۱ کمتر از ۱ واحد درصد (حدود ۰/۶ واحد درصد) بوده، نرخ

اعلام شده از سوی ILO برای سالهای ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۵ مورد استفاده قرار گرفته است.

- (۱۶) متوسط سه فصل اول سال
(۱۷) رشد سالانه منتهی به آذرماه سال مورد بررسی
(۱۸) در مناطق شهری، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
(۱۹) نرخ تورم به سال پایه ۱۰۰=۱۳۹۰، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
(۲۰) ILO ممکن است برآوردهایی را در خصوص این متغیر با استفاده از اطلاعات دریافت شده از ایران و اطلاعات اضافی خود صورت داده باشد.
(۲۱) قیمت هر بشکه سبد نفتی اوپک به قیمت‌های ثابت (۱۰۰=۱۹۷۳) از بولتن آماری سالانه این سازمان در سالهای مختلف استخراج شده است. در این بولتن‌ها برای محاسبه قیمت هر بشکه سبد نفتی اوپک به قیمت‌های ثابت، قیمت‌های جاری بر اساس دو عامل نرخ ارز و تورم تعدیل شده است.
(۲۲) برآورد گروه تحقیق با توجه به ارزش دلار نسبت به سبد وسیعی (Broad) از ارزها و مقایسه نرخهای تورم سالهای ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲
(۲۳) با استفاده از داده‌های ردیف ۵، ۱۰ و ۱۱ و اطلاعات مندرج در ردیف ۲۱ زیرنویس
جدول ۱

۱-۱. رشد اقتصادی

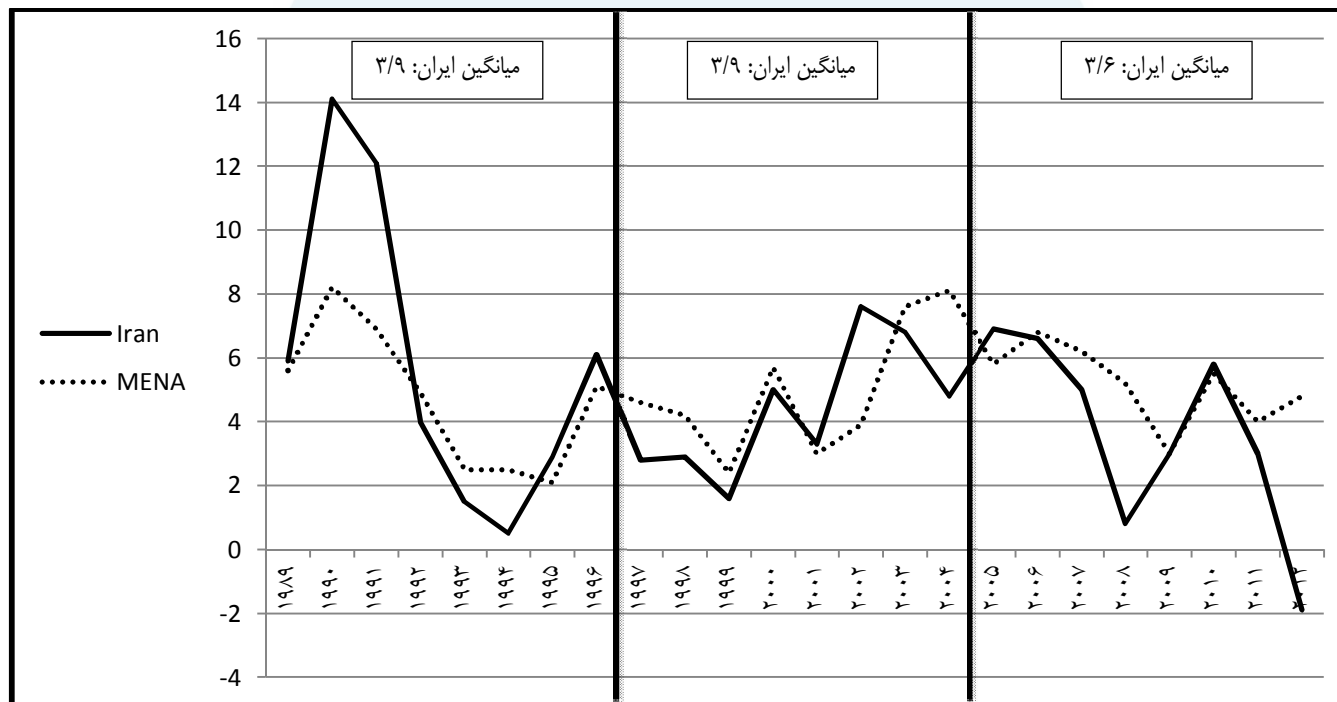
همان‌گونه که از ردیف ۱ جدول ۱ مشاهده می‌شود متوسط رشد تولید ناخالص داخلی در دوره اول (۱۳۷۵-۱۳۶۸) و دوره دوم (۱۳۸۳-۱۳۷۶) برابر ۳/۹ درصد و در دوره آخر یعنی ۱۳۹۱-۱۳۸۴ برابر ۳/۶ درصد بوده است. این برابری تقریبی در نگاه اول نشان‌دهنده این است که از نقطه نظر این شاخص مهم اقتصاد کلان تفاوت قابل توجهی بین دوره‌های یادشده وجود ندارد. با این وجود مشاهده می‌شود که نوسانات رشد تولید ناخالص داخلی که خود نشانه عدم ثبات اقتصادی است، در دوره‌های اول و به ویژه سوم قابل توجه بوده است. البته در یک اقتصاد نفتی بخشی از نوسانات می‌تواند ناشی از عوامل بیرونی باشد، چنانکه در دوره سوم بحران اقتصاد جهانی و تحریم‌های اقتصادی بر علیه جمهوری اسلامی ایران بر این نوسانات تأثیرگذار بوده است. همچنین بخشی از نوسانات رشد تولید ناخالص داخلی در دوره اول از شرایط خاص دوره بعد از جنگ و برنامه‌های بازسازی ناشی می‌شود که به طور طبیعی اقتصاد کلان را تا حدودی دچار بی‌ثباتی نموده است. به هر حال در بین سه دوره مورد بررسی بالاترین ثبات از منظر رشد اقتصادی در دوره دوم (۱۳۸۳-۱۳۷۶) و کمترین متوسط رشد در دوره سوم (۱۳۹۱-۱۳۸۴) دیده می‌شود.

هر چند مطالعه روند تغییرات متوسط رشد تولید ناخالص داخلی در طول سالهای گذشته مفید است، اما مقایسه وضعیت این شاخص در دوره‌های مورد بررسی با وضعیت منطقه (خاورمیانه و شمال آفریقا^۲) و جهان می‌تواند ارزیابی کاملتری از وضعیت این شاخص در دوره‌های مختلف ارائه دهد. چنانکه در جدول ۲ مشاهده می‌شود متوسط رشد اقتصادی منطقه در سه دوره یادشده به ترتیب برابر با ۴/۲۴، ۴/۵۷ و ۵/۰۲ بوده است. بنابراین در دوره اول، رشد اقتصادی ما تقریباً معادل رشد اقتصادی منطقه بوده، در حالی که این شاخص در دوره سوم حدود ۱/۵ واحد درصد از متوسط منطقه کمتر بوده است. این در حالی است که افزایش چشمگیر درآمدهای نفتی در این دوره می‌توانست برای دستیابی به نرخ رشد اقتصادی بالاتر مورد استفاده قرار گیرد. متوسط رشد اقتصادی جهان نیز در سه دوره مورد مطالعه به ترتیب برابر ۳، ۳/۵ و ۳/۷ درصد بوده است. بنابراین اقتصاد جهانی نیز در این دوره مانند اقتصاد منطقه از روند رو به رشد ملایمی برخوردار بوده است، در حالی که در ایران چنین روندی مشاهده نمی‌شود. متوسط رشد اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در دوره اول بیش از متوسط رشد اقتصادی جهان، و متوسط رشد اقتصادی کشورمان در دوره سوم کمتر از متوسط رشد اقتصادی منطقه و جهان بوده است.

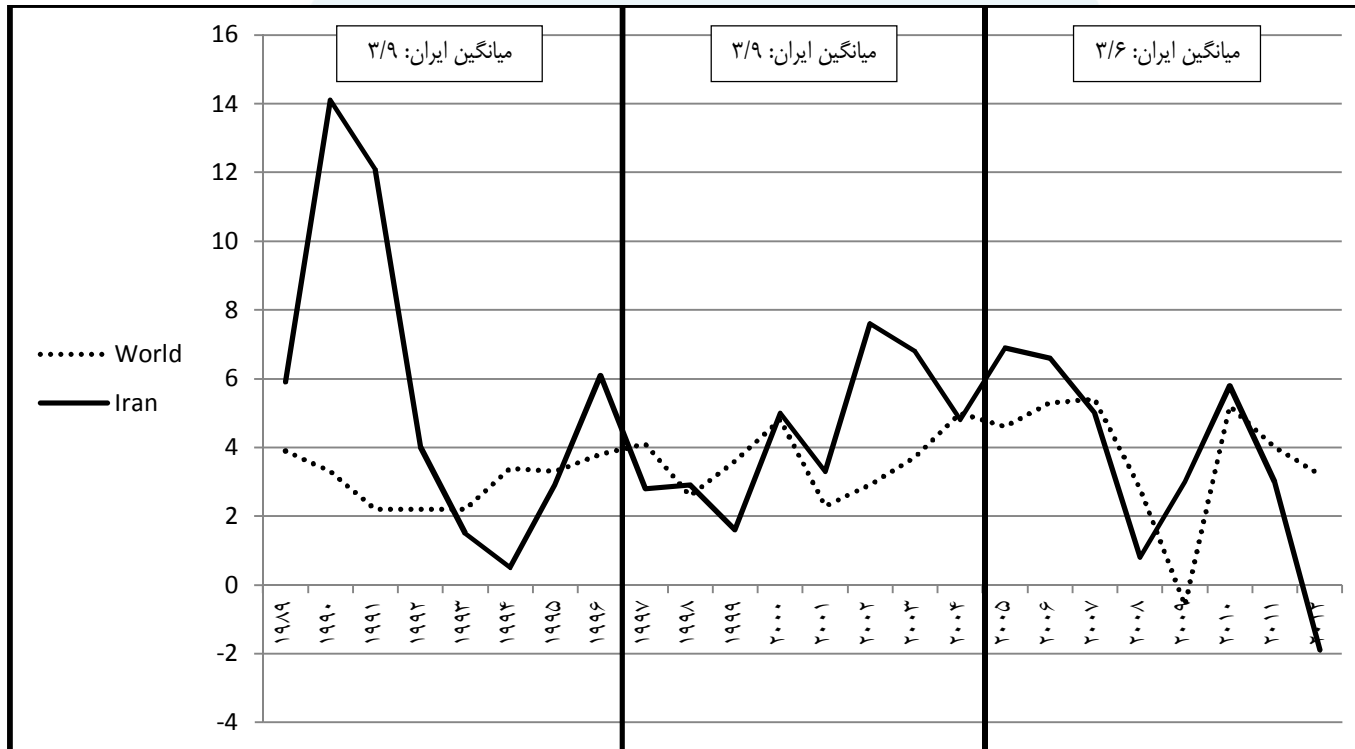
در مقایسه رشد اقتصادی بین ایران و چند کشور مهم منطقه چشم‌انداز، منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا و جهان در دوره ۲۴ ساله مورد بررسی درمی‌یابیم که در دوره اول متوسط رشد اقتصادی ایران برابر با ۳/۹ درصد، تقریباً برابر با ترکیه (۴/۰۴ درصد) و بالاتر از متوسط رشد اقتصادی عربستان سعودی و مصر به ترتیب برابر با ۲/۸۶ و ۲/۴۲ درصد بوده است. این در حالی است که ما در مقایسه با متوسط رشد اقتصادی جهان (برابر با ۳ درصد)، از رشد بالاتر، و نسبت به منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا (۴/۲۴ درصد) از رشد اندکی پایین‌تر برخوردار بوده‌ایم و در کل رشد اقتصادی ما در دوره اول در مقایسه با جهان و منطقه قابل قبول بوده است.

2. Middle East and North Africa (MENA)

نمودار ۱. مقایسه رشد اقتصادی به قیمت‌های ثابت به پول ملی با متوسط منطقه در سه دوره هشت‌ساله

نمودار ۲. مقایسه رشد اقتصادی به قیمت‌های ثابت به پول ملی با متوسط جهان در سه دوره هشت‌ساله

مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی کشور ۲۱

جدول ۲. مقایسه‌ی رشد اقتصادی به قیمت‌های ثابت به پول ملی کشورها از ۱۹۸۹ تا ۲۰۱۲ (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۱)

سال کشور	۱۹۸۹	۱۹۹۰	۱۹۹۱	۱۹۹۲	۱۹۹۳	۱۹۹۴	۱۹۹۵	۱۹۹۶	متوسط ۱۹۸۹-۱۹۹۶	۱۹۹۷	۱۹۹۸	۱۹۹۹	۲۰۰۰	۲۰۰۱
ایران	۵/۹	۱۴/۱	۱۲/۱	۴/۰	۱/۵	۰/۵	۲/۹	۶/۱	۳/۹	۲/۸	۲/۹	۱/۶	۵/۰	۳/۳
عربستان سعودی	۵/۶	۸/۶	۹/۳	۴/۴	۳/۱	۰/۵۷	-۰/۳۶	۳/۶	۲/۸۶	۲/۷	۲/۴	-۰/۴۶	۵/۲	-۰/۴
مصر	۳	۲/۳	۲/۱	-۰/۳	۲/۹	۴/۲	۴/۵	۴/۹	۲/۴۲	۵/۹	۷/۵	۶/۱	۵/۴	۳/۵
ترکیه	۰/۲۵	۹/۲	۰/۹۳	۶	۸	-۵/۴	۷/۲	۷	۴/۰۴	۷/۵	۳/۱	-۳/۴	۶/۸	-۵/۷
منطقه ^(۱)	۵/۶	۸/۲	۶/۹	۴/۹	۲/۵	۲/۵	۲/۱	۵/۱	۴/۲۴	۴/۶	۴/۲	۲/۴	۵/۷	۳
جهان	۳/۹	۳/۳	۲/۲	۲/۲	۲/۲	۳/۴	۳/۳	۳/۸	۳	۴/۱	۲/۶	۳/۶	۴/۸	۲/۳

ادامه جدول ۲. مقایسه‌ی رشد اقتصادی به قیمت‌های ثابت به پول ملی کشورها از ۱۹۸۹ تا ۲۰۱۲ (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۱)

سال کشور	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	متوسط ۱۹۹۷-۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	متوسط ۲۰۰۵-۲۰۱۲
ایران	۷/۶	۶/۸	۴/۸	۳/۹	۶/۹	۶/۶	۵/۰	۰/۸	۳/۰	۵/۸	^(۱) ۳	^(۱) -۱/۹	۳/۵۶
عربستان سعودی	-۰/۲	۷/۹	۴/۷	۲/۸۵	۷/۲	۵/۶	۶	۸/۴	۱/۸	۷/۴	۸/۵	۶/۸	۵/۹۵
مصر	۳/۲	۳/۲	۴/۱	۴/۶۴	۴/۵	۶/۸	۷/۱	۷/۲	۴/۷	۵/۱	۱/۸	۲/۲	۴/۴۳
ترکیه	۶/۲	۵/۳	۹/۴	۳/۵۱	۸/۴	۶/۹	۴/۷	۰/۶۶	-۴/۸	۹/۱	۸/۵	۲/۶	۴/۴۱
منطقه ^(۱)	۳/۹	۷/۶	۸/۱	۴/۵۷	۵/۸	۶/۸	۶/۲	۵/۲	۳	۵/۵	۴	۴/۸	۵/۰۲
جهان	۲/۹	۳/۷	۵	۳/۵	۴/۶	۵/۳	۵/۴	۲/۸	-۰/۶	۵/۲	۴	۳/۲	۳/۷

منبع: صندوق بین‌المللی پول (آوریل ۲۰۱۳) و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (برای داده‌های ایران)
 (۱) داده‌های مربوط به ایران در سالهای ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ که در کشور اطلاعات رسمی آن موجود نمی‌باشد از صندوق بین‌المللی پول (آوریل ۲۰۱۳) استخراج شده است.
 (۲) خاورمیانه و شمال آفریقا

در دوره دوم متوسط رشد اقتصادی ما برابر با $3/9$ درصد، یعنی بالاتر از عربستان سعودی و ترکیه به ترتیب با نرخهای رشد متوسط $2/85$ و $3/51$ درصد بوده است و تنها از مصر با نرخ رشد متوسط $4/64$ درصد پایین‌تر بوده‌ایم که این را می‌توان تا حدودی به ظرفیتهای خالی بیشتر مصر در مقایسه با ایران نسبت داد که به طور طبیعی امکان رشد بیشتری را فراهم می‌نماید. در دوره دوم متوسط رشد اقتصادی ما بالاتر از رشد اقتصاد جهانی (برابر با $3/5$ درصد) و کمی پایین‌تر از رشد متوسط منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا (برابر با $4/57$) درصد بوده و در مجموع در دوره دوم نیز متوسط رشد اقتصادی ما در مقایسه با جهان و منطقه و کشورهای مهم منطقه قابل قبول بوده است.

در دوره سوم متوسط رشد اقتصادی ما برابر $3/6$ درصد بوده و این در حالی است که سه کشور مهم منطقه چشم‌انداز یعنی کشورهای عربستان سعودی، مصر و ترکیه در همین دوران به طور متوسط از رشدهای به ترتیب برابر با $5/95$ ، $4/43$ و $4/41$ برخوردار بوده‌اند. یعنی متوسط رشد اقتصادی ما از هر سه کشور یاد شده کمتر بوده است. به طوری که متوسط رشد اقتصادی ایران در این دوره حدود $2/4$ واحد درصد پایین‌تر از عربستان سعودی بوده که اختلاف قابل توجهی است. متوسط رشد اقتصادی ما در دوره سوم در حدود $1/4$ واحد درصد پایین‌تر از منطقه و تقریباً برابر با متوسط رشد اقتصادی جهان بوده است. در کل رشد اقتصادی ما در مقایسه با سه کشور مهم منطقه چشم‌انداز، منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا و جهان نامناسب و ناکافی ارزیابی می‌گردد.

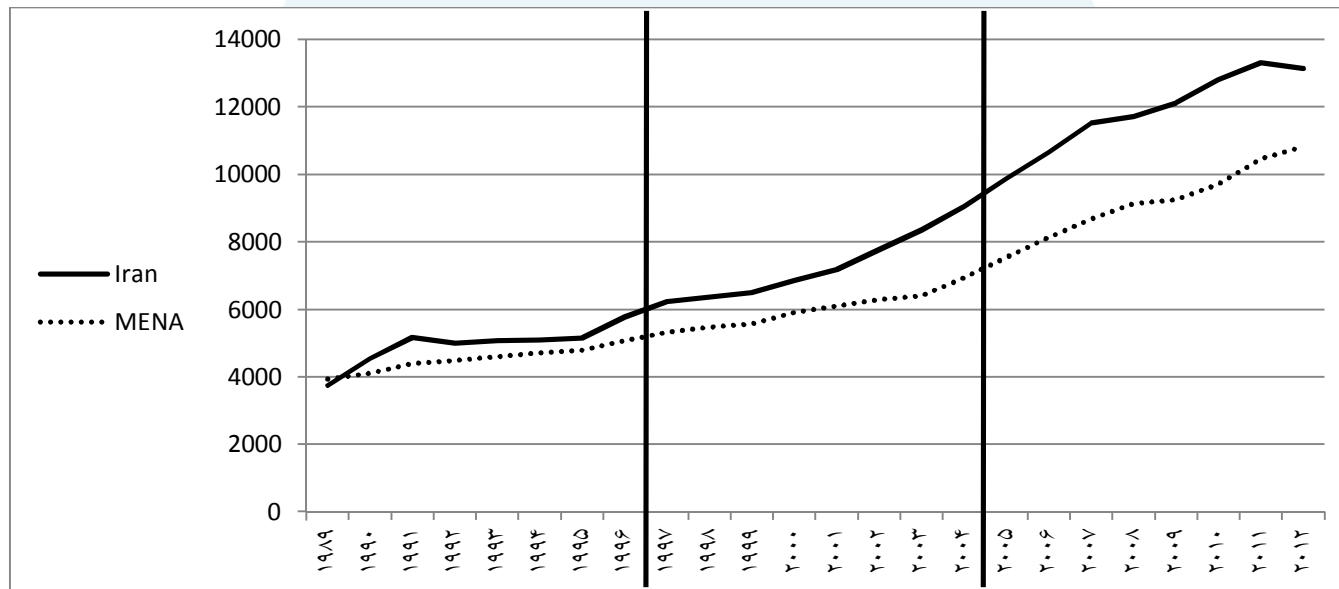
۲-۱. تولید ناخالص داخلی سرانه

همان‌طور که در ردیف دوم جدول ۱ مشاهده می‌شود، متوسط تولید ناخالص داخلی سرانه به دلار آمریکا به قیمتهای جاری در دوره‌های مورد بررسی به ترتیب برابر $1546/6$ ، $1820/6$ و $4987/1$ دلار می‌باشد. البته با وجود تورم جهانی و تورم اقتصادهای بزرگی نظیر آمریکا می‌دانیم قدرت خرید 1000 دلار آمریکا در دو دهه‌ی پیش به مقدار قابل توجهی بیش از قدرت خرید همان مبلغ در حال حاضر بوده است. به

هر حال این مقایسه بر مبنای دلار جاری آمریکا تا حدودی می‌تواند واقعیت‌ها را نمایان کند. ولی قطعاً ارزش واقعی ۵۰۰۰ دلار آمریکا در حال حاضر دو برابر ۲۵۰۰ دلار در ۲۰ سال پیش نیست. اطلاع از تورم جهانی و منطقه طی زمان که در جدول ۵ ارائه شده می‌تواند کمک‌کننده باشد.

همچنین رشد قیمت نفت مهمترین عامل افزایش این شاخص در این دوران و به ویژه در دوره سوم بوده است، چنانکه از ردیف ۱۰ جدول ۱ دریافت می‌شود، متوسط قیمت نفت در سه دوره یاد شده به ترتیب برابر با ۱۸/۲، ۲۳/۵ و ۷۸/۸ دلار بوده که تفاوت قابل توجهی را نشان می‌دهد، به طوری که قیمت نفت در دوره سوم نسبت به دوره اول ۴/۳ برابر و تولید ناخالص داخلی سرانه کشور به دلار آمریکا در همین مدت ۳/۲ برابر شده است. البته جمعیت کشور نیز در این دوره حدود ۲۸ درصد افزایش پیدا کرده است. در خصوص اکثر متغیرهای اقتصاد کلان، استفاده از مقادیر واقعی آنها یعنی مقادیر به قیمت‌های ثابت مفیدتر است. برای آگاهی از تفاوت بین مقادیر به قیمت‌های جاری و قیمت‌های ثابت می‌توانید ردیف‌های ۵ و ۶ جدول ۱ و ردیف‌های ۱۰ و ۱۱ همین جدول را مقایسه کنید.

نمودار ۳. مقایسه تولید ناخالص داخلی سرانه بر اساس برابری قدرت خرید بر حسب دلار بین‌المللی جاری نسبت به متوسط منطقه در سه دوره هشت‌ساله

همان‌طور که از نمودار شماره ۳ دریافت می‌گردد، ایران در دوره سوم و عمدتاً به مدد افزایش درآمدهای نفتی ناشی از افزایش قیمت نفت توانسته از نظر متغیر تولید ناخالص داخلی سرانه به دلار جاری آمریکا فاصله خود را با منطقه افزایش دهد، ولی باید توجه داشت که هنوز تولید ناخالص داخلی سرانه ما حتی بر اساس برابری قدرت خرید پایین‌تر از ترکیه و عربستان سعودی است و البته با توجه به تحریم‌ها و کاهش صادرات نفت خام چشم‌انداز آن نیز در حال حاضر مثبت ارزیابی نمی‌شود.

جدول ۳. مقایسه‌ی تولید ناخالص داخلی سرانه بر اساس برابری قدرت خرید بر حسب دلار بین‌المللی جاری از ۱۹۸۹ تا ۲۰۱۲ (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۱)

سال کشور	۱۹۸۹	۱۹۹۰	۱۹۹۱	۱۹۹۲	۱۹۹۳	۱۹۹۴	۱۹۹۵	۱۹۹۶	متوسط -۱۹۹۶ ۱۹۸۹	۱۹۹۷	۱۹۹۸	۱۹۹۹	۲۰۰۰	۲۰۰۱
ایران	۳۷۴۵	۴۵۴۰	۵۱۶۶	۵۰۰۱	۵۰۷۷	۵۰۹۲	۵۱۵۲	۵۷۶۶	۴۹۴۲	۶۲۳۴	۶۳۷۱	۶۴۸۷	۶۸۵۵	۷۱۸۵
عربستان سعودی	۱۳۴۲۵	۱۴۴۱۸	۱۵۵۴۸	۱۵۶۳۰	۱۶۱۵۶	۱۶۱۹۲	۱۶۱۹۱	۱۶۶۸۱	۱۵۵۳۰	۱۷۰۱۳	۱۷۱۹۴	۱۶۹۵۱	۱۷۷۸۹	۱۷۸۲۶
مصر	۲۴۳۳	۲۵۶۳	۲۶۵۴	۲۶۷۰	۲۷۵۱	۲۸۶۸	۲۹۹۷	۳۱۳۱	۲۷۵۸	۳۳۰۷	۳۵۱۹	۳۷۱۰	۳۹۱۲	۴۰۵۲
ترکیه	۵۰۱۱	۵۵۵۸	۵۶۹۴	۶۰۵۸	۶۵۸۱	۶۲۴۸	۶۷۰۹	۷۱۸۱	۶۱۳۰	۷۷۱۵	۷۶۷۷	۷۴۲۱	۷۹۸۳	۷۵۹۴
منطقه ^(۱)	۳۹۳۵	۴۱۰۸	۴۳۸۸	۴۴۸۶	۴۶۰۳	۴۷۰۵	۴۷۹۸	۵۰۷۶	۴۵۱۲	۵۳۱۲	۵۴۸۰	۵۵۷۲	۵۸۹۸	۶۰۸۹

ادامه جدول ۳. مقایسه‌ی تولید ناخالص داخلی سرانه بر اساس برابری قدرت خرید بر حسب دلار بین‌المللی جاری از ۱۹۸۹ تا ۲۰۱۲ (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۱)

سال کشور	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	متوسط ۱۹۹۷-۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	متوسط ۲۰۰۵-۲۰۱۲
ایران	۷۷۶۹	۸۳۶۰	۹۰۴۳	۷۲۸۷	۹۸۶۹	۱۰۶۵۱	۱۱۵۳۰	۱۱۷۰۶	۱۲۱۰۳	۱۲۷۸۹	۱۳۳۱۲	۱۳۱۳۷	۱۱۸۸۶
عربستان سعودی	۱۷۷۱۹	۱۹۰۴۹	۲۰۱۱۴	۱۷۹۵۷	۲۱۹۰۳	۲۳۰۸۸	۲۴۳۵۵	۲۶۱۰۷	۲۵۹۳۸	۲۷۳۱۴	۲۹۴۰۱	۳۱۲۷۵	۲۶۱۷۳
مصر	۴۱۶۵	۴۳۰۴	۴۵۱۴	۳۹۳۵	۴۷۶۲	۵۱۵۷	۵۵۰۵	۵۹۰۱	۶۰۹۳	۶۳۴۴	۶۴۵۵	۶۵۴۵	۵۸۴۵
ترکیه	۸۰۸۵	۸۵۷۷	۹۷۲۵	۸۰۹۷	۱۰۸۹۹	۱۱۸۸۳	۱۲۶۵۰	۱۲۸۵۴	۱۲۱۷۷	۱۳۲۹۴	۱۴۵۴۳	۱۵۰۰۱	۱۲۹۱۳
منطقه ^(۱)	۶۲۹۱	۶۴۰۹	۶۹۳۶	۵۹۹۸	۷۵۴۷	۸۱۳۶	۸۶۸۰	۹۱۲۳	۹۲۵۶	۹۷۰۱	۱۰۴۶۴	۱۰۸۲۷	۹۲۱۷

منبع: صندوق بین‌المللی پول (آوریل ۲۰۱۳)

(۱) منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا (MENA)

چنانکه از جدول ۳ دریافت می‌گردد تولید ناخالص داخلی سرانه منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا طی این دوره ۲۴ ساله ۲/۷۵ برابر شده است. این در حالی است که این تغییر در خصوص کشورهای ایران، عربستان سعودی، مصر و ترکیه به ترتیب ۳/۵ برابر، ۲/۳ برابر، ۲/۷ برابر و ۳/۰ برابر بوده است. لازم به ذکر است که سال شروع بررسی یعنی ۱۹۸۹ (۱۳۶۸) سال اول پس از پایان جنگ ایران و عراق بوده و در سالهای اولیه پس از جنگ وضعیت تولید ناخالص داخلی سرانه ما بسیار نامناسب بوده است. به همین دلیل در سالهای بعد امکان رشدهای بالاتر را در این متغیر داشته‌ایم. اگر این مقایسه را در خصوص ۴ کشور مهم منتخب منطقه چشم‌انداز و منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا در ۱۶ سال اخیر که منطقی‌تر است انجام دهیم این تغییرات در خصوص کشورهای ایران، عربستان سعودی، مصر، ترکیه و منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا به ترتیب برابر با ۲/۱، ۱/۸، ۲/۰، ۱/۹ و ۲/۰ بوده که تقریباً در تمام موارد نزدیک به ۲ است. یعنی ایران و کشورهای منتخب منطقه چشم‌انداز و کشورهای منطقه در سال ۲۰۱۲ نسبت به سال ۱۹۹۷ تقریباً مشابه هم تولید ناخالص داخلی سرانه‌شان ۲ برابر شده و تنها عربستان سعودی در این متغیر (با رقم ۱/۸) کمی ضعیف‌تر عمل کرده است.

جدول ۴. مقایسه‌ی تولید ناخالص داخلی سرانه بر حسب دلار آمریکا به قیمت‌های جاری از ۱۹۸۹ تا ۲۰۱۲ (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۱) در کشورهای منتخب سند چشم‌انداز

سال	۱۹۸۹	۱۹۹۰	۱۹۹۱	۱۹۹۲	۱۹۹۳	۱۹۹۴	۱۹۹۵	۱۹۹۶	متوسط ۱۹۸۹-۱۹۹۶	۱۹۹۷	۱۹۹۸	۱۹۹۹	۲۰۰۰	۲۰۰۱
ایران	۱۵۳۷	۱۵۵۹	۱۷۴۴	۱۸۶۴	۱۴۰۸	۱۰۸۴	۱۴۱۷	۱۷۷۰	۱۵۴۶/۶	۱۷۴۵	۱۵۸۳	۱۶۶۶	۱۵۱۰	۱۷۸۷
عربستان سعودی	۶۵۷۰	۷۶۸۴	۸۲۶۷	۸۰۶۴	۷۹۵۳	۷۸۹۰	۸۱۵۷	۸۷۹۶	۷۹۲۲/۶	۸۹۷۶	۷۷۹۱	۸۳۶۰	۹۵۱۵	۹۰۲۷
مصر	۲۱۵۵	۱۷۷۹	۸۷۹	۷۸۵	۸۶۲	۹۳۱	۱۰۵۷	۱۱۶۲	۱۲۰۱/۲	۱۲۷۷	۱۳۹۷	۱۴۵۱	۱۵۶۶	۱۴۷۴
ترکیه	۲۸۱۰	۳۸۶۰	۳۷۹۰	۳۹۱۵	۴۳۶۶	۳۰۹۴	۳۹۶۰	۴۱۶۷	۳۷۴۵/۲	۴۲۷۸	۴۳۰۸	۳۹۴۳	۴۱۴۷	۳۰۰۲

ادامه جدول ۴. مقایسه‌ی تولید ناخالص داخلی سرانه بر حسب دلار آمریکا به قیمت‌های جاری از ۱۹۸۹ تا ۲۰۱۲ (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۱) در کشورهای منتخب سند چشم‌انداز

سال	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	متوسط ۱۹۹۷-۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	متوسط ۲۰۰۵-۲۰۱۲
ایران	۱۷۶۷	۲۰۴۲	۲۴۶۵	۱۸۲۰/۶	۲۹۲۵	۳۴۳۹	۴۳۱۲	۴۸۵۷	۴۹۲۶	۵۶۳۸	۶۵۹۹	۷۲۱۱	۴۹۸۷/۱
عربستان سعودی	۹۰۶۸	۱۰۰۵۸	۱۱۴۶۹	۹۲۸۳	۱۴۰۷۹	۱۵۶۲۵	۱۶۶۷۸	۲۰۱۵۷	۱۶۰۹۵	۱۹۱۱۳	۲۳۵۹۹	۲۵۰۸۵	۱۸۸۰۳/۹
مصر	۱۳۳۶	۱۲۰۹	۱۱۴۹	۱۳۵۶/۱	۱۲۸۳	۱۵۰۶	۱۷۷۱	۲۱۶۰	۲۴۵۳	۲۷۷۶	۲۹۳۰	۳۱۱۲	۲۲۴۸/۹
ترکیه	۳۵۱۹	۴۵۳۵	۵۷۹۱	۴۱۹۰/۴	۷۰۴۰	۷۶۲۶	۹۲۴۵	۱۰۲۷۲	۸۵۲۸	۱۰۰۱۷	۱۰۴۷۱	۱۰۶۰۹	۹۲۲۶

منبع: صندوق بین‌المللی پول (آوریل ۲۰۱۳)

توضیح جدول ۴ مشابه جدول شماره ۳ است. با این تفاوت که در کشورهای در حال توسعه ارقام تولید ناخالص داخلی سرانه بر حسب برابری قدرت خرید (PPP) نسبت به ارقام بر حسب دلار آمریکا به قیمت‌های جاری بالاتر می‌باشند. بنابراین ارقام جدول ۴ نسبت به جدول ۳ کوچکتر هستند. تفاوت قابل توجهی در تحلیل جدول ۴ و جدول ۳ وجود ندارد، بنابراین از تکرار مطالب قبلی پرهیز می‌شود.

۳-۱. رشد سرمایه‌گذاری

همان‌طور که در ردیف ۳ جدول ۱ قابل مشاهده است متوسط رشد سرمایه‌گذاری در دوره‌های سه‌گانه یادشده به ترتیب برابر $۵/۹$ ، $۷/۷$ و $۵/۲$ درصد بوده که نشان می‌دهد بهترین و باثبات‌ترین دوره از نظر رشد سرمایه‌گذاری دوره دوم بوده است. دوره‌های اول و سوم از این نقطه‌نظر با نوسانات شدید و همچنین متوسط رشد پایین همراه بوده‌اند. بخشی از نوسانات این متغیر در دوره اول ناشی از شرایط بعد از جنگ ایران و عراق ارزیابی می‌شود.

۴-۱. رشد ارزش افزوده بخش صنعت

بر اساس داده‌های ردیف ۴ جدول ۱، متوسط رشد ارزش افزوده بخش صنعت در سه دوره مورد بررسی به ترتیب $۸/۰$ ، $۸/۶$ و $۴/۶$ درصد بوده که نزدیکی وضعیت دوره‌های اول و دوم و نامطلوب بودن شرایط دوره سوم را از نقطه‌نظر رشد ارزش افزوده بخش صنعت نشان می‌دهد.

۵-۱. صادرات نفتی

متوسط ارزش صادرات نفت و گاز به قیمت‌های جاری دلار آمریکا در دوره‌های مورد بررسی به ترتیب برابر $۱۵/۸$ ، $۲۱/۷$ و $۷۹/۱$ میلیارد دلار بوده است. این ارقام نشان می‌دهد ارزش صادرات نفت و گاز در دوره سوم به شدت افزایش پیدا کرده، اما عمده این افزایش ناشی از جهش قیمت نفت خام نسبت به دوره‌های اول و دوم بوده است. چنانکه مشاهده می‌شود متوسط قیمت هر بشکه سبد نفتی اوپک در دوره اول $۱۸/۲$ ، در

دوره دوم ۲۳/۵ و در دوره سوم ۷۸/۸ دلار بوده است (ردیف‌های ۵ و ۱۰ جدول ۱).

۱-۶. صادرات نفتی به قیمت‌های ثابت

برای ارزیابی دقیق‌تر، بهتر است صادرات نفتی را به قیمت‌های ثابت نیز مورد توجه قرار دهیم. این کار را با تعدیل ارزش دلار نسبت به سایر ارزها و نسبت به نرخ تورم انجام داده‌ایم که حاصل آن را می‌توان در ردیف ۶ جدول ۱ ملاحظه نمود. بر این اساس متوسط ارزش صادرات نفتی ایران به قیمت‌های ثابت سال ۱۹۷۳ در سه دوره مورد بررسی به ترتیب ۴/۳۳، ۵/۵۳ و ۱۴/۲۳ میلیارد دلار بوده است. این نشان می‌دهد که حتی با لحاظ ارزش واقعی هر دلار به قیمت‌های ثابت سال ۱۹۷۳ باز هم درآمدهای نفتی ما در دوره سوم بیش از سه برابر دوره اول بوده است. با این حال ما نتوانسته‌ایم از این فرصت به خوبی استفاده کنیم. برای تبدیل صادرات نفتی از قیمت‌های جاری به قیمت‌های ثابت از همان روش مورد استفاده اوپک در خصوص ثابت نمودن قیمت جاری هر بشکه نفت خام استفاده کرده‌ایم (ردیف‌های ۱۰ و ۱۱ جدول ۱ مشاهده شود).

۱-۷. صادرات غیرنفتی

متوسط ارزش صادرات غیرنفتی کشور در دوره‌های مورد بحث به ترتیب برابر ۲/۹، ۴/۸ و ۱۹/۷ میلیارد دلار بوده که از نقطه‌نظر این شاخص بهبود قابل توجهی طی زمان و به ویژه در دوره سوم مشاهده می‌شود. با توجه به اهمیت آگاهی از ترکیب صادرات غیرنفتی در برنامه‌ریزی‌های اقتصادی، باید گفت که محصولات پتروشیمی بخش عمده صادرات غیرنفتی را شامل می‌شوند. با این اوصاف ارزش صادرات غیرنفتی در دوره سوم نسبت به دوره دوم افزایش قابل توجه یافته است. لازم به ذکر است که مقوله تورم در این متغیر نیز نظیر متغیر صادرات نفتی تأثیرگذار است که باید مورد توجه قرار گیرد. یعنی به عنوان مثال ۱۰ میلیارد دلار صادرات غیرنفتی در حال حاضر به هیچ وجه ارزشی برابر با دو برابر ۵ میلیارد دلار بیست سال پیش را دارا نمی‌باشد. در ردیف ۸ جدول ۱ نیز نسبت صادرات غیرنفتی به کل صادرات کالا ارائه شده که این متغیر در سه

دوره مورد بررسی به ترتیب ۱۵/۱، ۱۸/۵ و ۱۹/۷ درصد بوده که بهبودی را در طی زمان نشان می‌دهد، با این حال تفاوت دوره‌های دوم و سوم در خصوص این متغیر محدود است.

۸-۱. واردات کالا

همان‌طور که از ردیف ۹ جدول ۱ دریافت می‌گردد میانگین واردات کالا به ارزش فوب خلیج فارس در دوره‌های ۱۳۷۵-۱۳۶۸، ۱۳۸۳-۱۳۷۶ و ۱۳۹۱-۱۳۸۴ به ترتیب ۱۷/۵، ۲۰/۶ و ۶۳/۶ میلیارد دلار بوده که بیانگر رشد شدید واردات کالا در دوره سوم نسبت به دوره‌های اول و دوم می‌باشد. افزایش بیش از سه برابری واردات نسبت به دوره‌های اول و دوم، بیشتر به مدد افزایش درآمدهای نفتی به واسطه افزایش قیمت نفت در این دوره نسبت به دوره‌های اول و دوم حاصل شده است. البته در خصوص این متغیر نیز عامل تورم تأثیرگذار است، به این معنی که قطعاً در دوره سوم برای واردات سبب ثابتی از کالاها نیاز به دلار بیشتری داشته‌ایم. پس این مسئله نیز در این رشد قابل توجه تأثیرگذار بوده است. با این حال شدت افزایش ارزش واردات بیش از شدت افزایش شاخص قیمت کالاهای وارداتی می‌باشد. در خصوص واردات کالا نکته‌ای که باید متذکر شد این است که در کشورهایی که تولید به واسطه کار و تلاش اعضای آن جامعه صورت می‌گیرد واردات بیشتر می‌تواند رفاه بیشتر را برای آن جامعه فراهم آورد، ولی در کشورهای تک‌محصولی که در بعضی از دوره‌ها به واسطه افزایش قیمت آن محصول درآمدهای اضافی حاصل می‌شود، واردات بیشتر می‌تواند به تولید داخلی لطمه زده و در مواقعی که قیمت محصول مورد نظر کاهش یابد، اقتصاد کشور را با مشکلات جدی مواجه سازد. چنانکه اشاره شد باید در مقایسه ارزش واردات سه دوره، تورم را مد نظر داشت و مقایسه را با احتیاط انجام داد.

۹-۱. قیمت نفت

همان‌طور که از ردیف ۱۰ جدول ۱ دریافت می‌گردد متوسط قیمت نفت بر اساس سبب

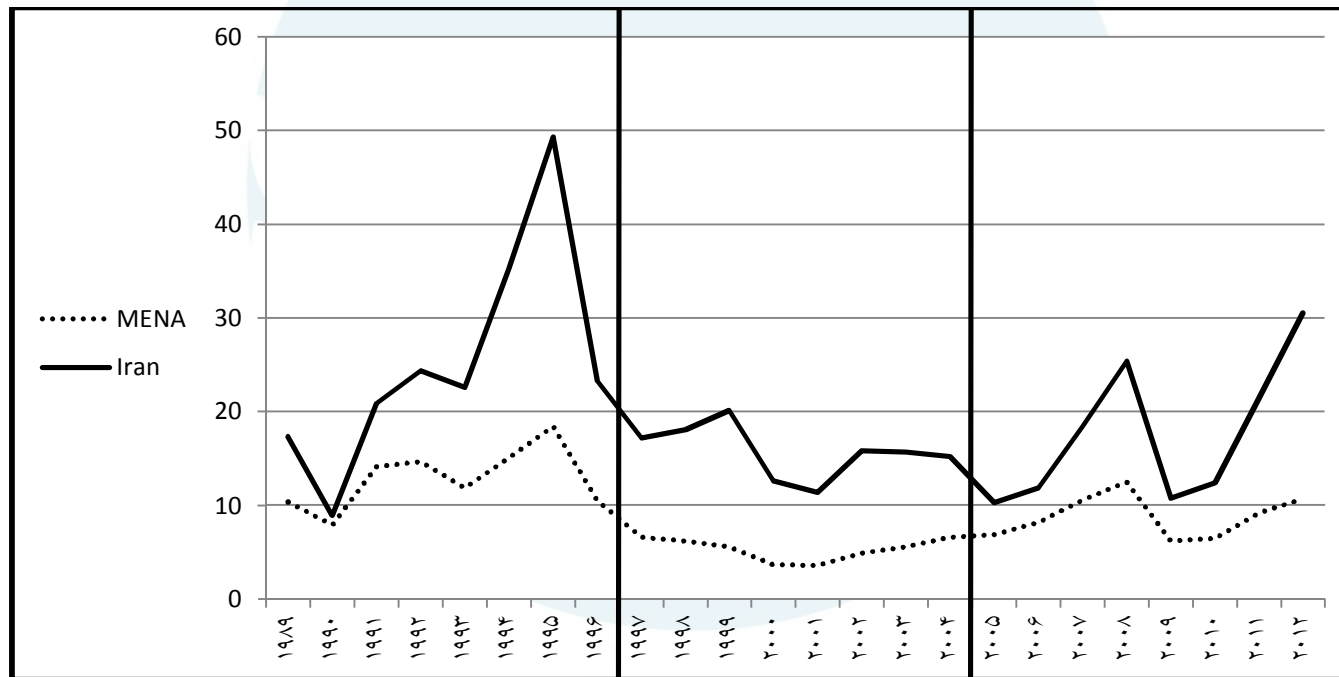
نفتی اوپک در دوره‌های اول و دوم و سوم به ترتیب $۱۸/۲$ ، $۲۳/۵$ و $۷۸/۸$ دلار به ازای هر بشکه نفت بوده است. قیمت نفت ایران تقریباً برابر با قیمت سبد نفتی اوپک است؛ در دوره‌هایی در گذشته بین ۱ الی ۲ دلار پایین‌تر از قیمت سبد نفتی اوپک و در حال حاضر کمی بالاتر از آن است. ولی در مجموع تفاوت قابل توجهی بین این دو وجود ندارد و تغییری در تحلیل ایجاد نمی‌کند. اگر گفته شود ارزش یک دلار در بیست و هشت سال پیش بسیار بیشتر از ارزش یک دلار در حال حاضر است یعنی مقایسه خود را به جای قیمت نفت به قیمت‌های جاری، به قیمت‌های ثابت نیز انجام دهیم. قیمت نفت در یک دوره ۲۴ ساله و به قیمت‌های ثابت که با دو عامل ارزش دلار نسبت به سایر ارزها و نرخ تورم تعدیل شده است (ردیف ۱۱ جدول ۱)، مقایسه صحیح‌تری را حاصل می‌گرداند. این کار توسط بولتن‌های سالانه اوپک صورت می‌گیرد. همان‌طور که ملاحظه می‌شود متوسط قیمت نفت به قیمت‌های ثابت سال ۱۹۷۳ در سه دوره مورد مطالعه، به ترتیب $۵/۰۳$ ، $۶/۰۳$ و $۱۴/۰۹$ دلار بوده که نشان می‌دهد متوسط قیمت هر بشکه نفت حتی به قیمت‌های ثابت در دوره سوم $۲/۸$ برابر دوره اول و $۲/۳$ برابر دوره دوم بوده است.

۱-۱۰. پایه پولی، نقدینگی و تورم

ردیف‌های ۱۳ الی ۱۵ جدول ۱ در خصوص رشد پایه پولی، رشد نقدینگی و نرخ تورم نشان می‌دهد که متوسط رشد پایه پولی در سه دوره مورد بررسی به ترتیب ۱۸ ، ۱۵ و $۲۳/۴$ درصد و متوسط رشد نقدینگی در سه دوره یادشده به ترتیب $۲۷/۹$ ، $۲۴/۲$ و $۲۶/۲$ درصد بوده و این متغیرها عمده‌ترین عامل بروز تورم در این دوران بوده‌اند. به طوری که متوسط نرخ تورم نیز در این سه دوره به ترتیب $۲۲/۸$ ، $۱۵/۵$ و $۱۶/۳$ درصد بوده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود در سه دوره مورد بررسی کمترین رشد پایه پولی، رشد نقدینگی و نرخ تورم مربوط به دوره دوم بوده و بالاترین متوسط نرخ تورم در دوره اول با متوسط $۲۲/۸$ درصد رخ داده است. البته لازم به ذکر است که تورم جهانی و تورم منطقه نیز در دوره اول بسیار بالا و به ترتیب برابر با $۲۱/۷۵$ و $۱۲/۴۹$ درصد بوده

است. به بیان دیگر نرخهای تورم بالا در دوره اول یک پدیده گسترده در جهان و منطقه بوده، در حالی که میانگین نرخ تورم ۱۶/۳ درصدی در دوره سوم، بسیار بالاتر از نرخ تورم جهانی و منطقه به ترتیب برابر با ۳/۹۵ درصد و ۸/۵۹ درصد می‌باشد. تورم در دنیای کنونی یک مسئله حل‌شدنی است، به جز کشورهایی که با بلایای شدید طبیعی و یا جنگ و یا مشکلات شدید بین‌المللی مواجه می‌باشند امروزه تقریباً کشوری را نمی‌توان یافت که از عهده کنترل تورم برنیاید. این کار غالباً با استفاده از کنترل نقدینگی و انضباط مالی دولت انجام می‌شود. به واسطه کنترل نقدینگی، انضباط مالی دولت و در نهایت مهار تورم، می‌توان نرخهای بهره بانکی را کاهش داد که این خود به امکان سرمایه‌گذاری بیشتر و رشد اقتصادی بالاتر کمک می‌کند. در جدول ۵ و نمودارهای ۴ و ۵ می‌توان اطلاعات مربوط به مقایسه‌های بین‌المللی نرخ تورم را ملاحظه کرد. ما نیز در ایران تا نتوانیم بر مشکل اصلی خود یعنی تورم بالا غلبه نماییم امکان حفظ ارزش پول ملی، نرخهای سود پایین و سرمایه‌گذاری بیشتر مقدور نمی‌باشد.

نمودار ۴. مقایسه نرخ تورم در اقتصاد ایران نسبت به متوسط نرخ تورم منطقه در سه دوره هشت‌ساله

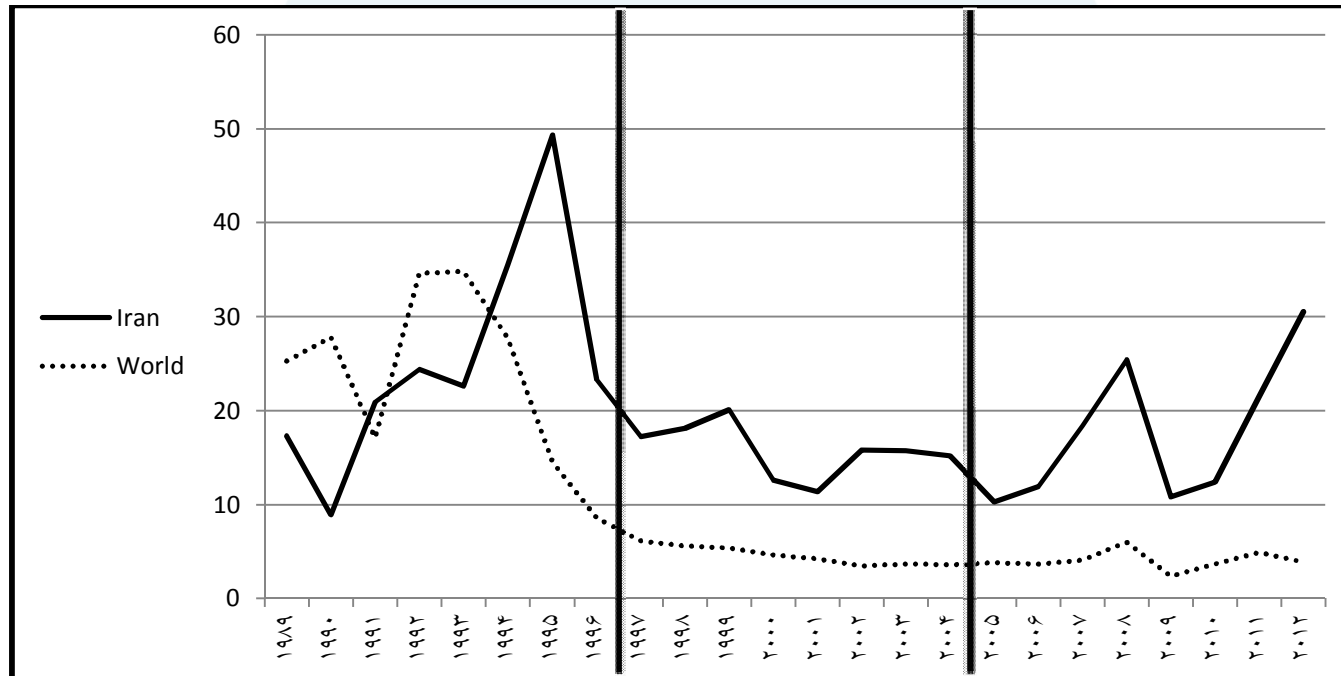

چنانکه از نمودار ۴ دریافت می‌شود در تمام این ۲۴ سال نرخ تورم ما از تورم منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا بالاتر بوده، ولی نکته حائز اهمیت این است که در دوره اول مورد بررسی، تورم منطقه نیز نسبت به دوره‌های دوم و سوم بالاتر بوده و تورم در آن سالها یک مشکل اساسی برای اغلب کشورهای در حال توسعه بوده است.

همان‌طور که از نمودار ۵ دریافت می‌گردد درست است که نرخهای تورم ما در دوره اول نسبت به دوره‌های دوم و سوم بالاتر بوده، اما این پدیده در دوره اول در جهان نیز بسیار گسترده بوده است، به طوری که در سالهایی از این دوره نرخ تورم جهانی از نرخ تورم ایران بالاتر بوده است.

البته باید توجه داشت که در دوره ۸ ساله اول علاوه بر تورم بالای جهان و منطقه، به دلیل شرایط پس از جنگ و لزوم جبران سریع ویرانی‌های ناشی از آن، نیاز به سرمایه‌گذاری در توسعه و بازسازی زیرساخت‌ها به طور طبیعی افزایش یافته که این امر نیز در افزایش نرخ تورم مؤثر بوده است.

نمودار ۵. مقایسه نرخ تورم در اقتصاد ایران نسبت به متوسط نرخ تورم جهان در سه دوره هشت‌ساله

جدول ۵. مقایسه ی نرخ تورم از ۱۹۸۹ تا ۲۰۱۲ (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۱)

سال	کشور	۱۹۸۹	۱۹۹۰	۱۹۹۱	۱۹۹۲	۱۹۹۳	۱۹۹۴	۱۹۹۵	۱۹۹۶	متوسط ۱۹۹۶-۱۹۸۹	۱۹۹۷	۱۹۹۸	۱۹۹۹	۲۰۰۰	۲۰۰۱
ایران	۱۷/۳	۸/۹	۲۰/۹	۲۴/۴	۲۲/۶	۳۵/۳	۴۹/۳	۲۳/۳	۲۲/۸	۱۷/۲	۱۸/۱	۲۰/۱	۱۲/۶	۱۱/۴	
عربستان	۱/۱	-۱	۳/۸	-۰/۹	۱/۲۳	۱/۳۲	۵/۲۳	۰/۲	۱/۳۶	-۰/۳	-۰/۳	-۲/۰۸	-۱/۰۶	-۱/۲۹	
مصر	۲۰/۱	۲۱/۲	۱۴/۷	۲۱/۱	۱۱	۹	۹/۴	۷/۱	۱۳/۱	۶/۲	۵	۳/۷	۲/۸	۲/۴	
ترکیه	۶۳/۳	۶۰/۳	۶۶	۷۰/۱	۶۶/۱	۱۰۴/۵	۸۹/۶	۸۰/۲	۷۳/۷۶	۸۵/۶	۸۴/۷	۶۴/۹	۵۵	۵۴/۲	
منطقه ^(۱)	۱۰/۴	۷/۹	۱۴/۱	۱۴/۷	۱۱/۹	۱۵/۱	۱۸/۴	۱۰/۵	۱۲/۴۹	۶/۶	۶/۲	۵/۶	۳/۷	۳/۶	
جهان	۲۵/۳	۲۷/۸	۱۷/۱	۳۴/۶	۳۴/۸	۲۷/۷	۱۴/۵	۸/۶	۲۱/۷۵	۶/۱	۵/۶	۵/۴	۴/۶	۴/۲	

ادامه جدول ۵. مقایسه ی نرخ تورم از ۱۹۸۹ تا ۲۰۱۲ (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۱)

سال	کشور	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	متوسط ۲۰۰۴-۱۹۹۷	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	متوسط ۲۰۰۵-۲۰۱۲
ایران	۱۵/۸	۱۵/۷	۱۵/۲	۱۵/۵	۱۰/۳	۱۱/۹	۱۸/۴	۲۵/۴	۱۰/۸	۱۲/۴	۲۱/۵	۳۰/۵	۱۶/۳	
عربستان	-۰/۱۱	-۰/۵۴	-۰/۳۲	-۰/۵۱	-۰/۵۴	۱/۹۳	۵/۰۴	۶/۱	۴/۱	۳/۸	۳/۷۵	۲/۸۶	۲/۹۲	
مصر	۲/۴	۳/۲	۸/۱	۳/۸۵	۸/۸	۴/۲	۱۱	۱۱/۷	۱۶/۲	۱۱/۷	۱۱/۱	۸/۶	۹/۸۱	
ترکیه	۴۵/۱	۲۵/۳	۸/۶	۴۳/۹	۸/۲	۹/۶	۸/۷	۱۰/۴	۶/۲	۸/۶	۶/۵	۸/۹	۸/۲۷	
منطقه ^(۱)	۴/۹	۵/۶	۶/۶	۵/۲۲	۶/۹	۸/۲	۱۰/۶	۱۲/۵	۶/۲	۶/۵	۹/۲	۱۰/۷	۸/۵۹	
جهان	۳/۵	۳/۷	۳/۶	۴/۴۹	۳/۸	۳/۷	۴/۱	۶	۲/۴	۳/۷	۴/۹	۳/۹	۳/۹۵	

منبع: صندوق بین المللی پول (آوریل ۲۰۱۳)

(۱) خاورمیانه و شمال آفریقا (MENA)

۱۱-۱. نرخ سود سپرده‌های سرمایه‌گذاری یک‌ساله

در اینجا از نرخ سود سپرده‌های سرمایه‌گذاری یک‌ساله به عنوان یک جانشین برای نرخ سود در کشور استفاده شده است. همان‌طور که در ردیف ۱۶ جدول ۱ ملاحظه می‌شود متوسط نرخ سود سپرده‌های سرمایه‌گذاری یک‌ساله در دوره‌های اول، دوم و سوم به ترتیب ۱۰/۹، ۱۳/۵ و ۱۴/۳ درصد بوده است. نرخ سود در این دوره‌ها به تدریج طی زمان افزایش یافته است. این افزایش ناشی از آن است که به ویژه در سالهای اخیر تلاش شده برای جذب سرمایه‌های مردم و یا برای جبران ضرر سپرده‌گذاران به دلیل تورم‌های بالا از نرخهای سود بالاتری استفاده شود، اما باید توجه داشت که ریشه اصلی این مسائل، بالا بودن نرخ تورم است که تا این مشکل حل نشود صرف بالا بردن نرخ سود سپرده‌ها نمی‌تواند کارساز باشد و حتی به مانند یک زنجیره می‌تواند خود به تورم‌های بالاتر دامن زند.

در دوره سوم هنوز متوسط نرخ تورم بسیار پایین‌تر از رشد پایه پولی و رشد نقدینگی است (بین ۷ تا ۱۰ واحد درصد)، یعنی هنوز می‌توان انتظار تورم‌های بالاتر را در سالهای آینده به دلیل انباشته شدن زیاد نقدینگی متصور بود و این خود عاملی است که منجر به افزایش‌های بیشتر در نرخ سود سپرده‌های سرمایه‌گذاری خواهد شد.

۱۲-۱. نرخ ارز

متوسط نرخ ارز یعنی برابری ریال ایران با دلار آمریکا در دوره‌های ۱۳۶۸-۱۳۷۵، ۱۳۸۴-۱۳۷۶ و ۱۳۹۱-۱۳۸۴ (دوره‌های اول تا سوم) به ترتیب ۲۳۱۶، ۷۶۴۶ و ۱۲۰۲۰ ریال بوده است (ردیف ۱۷ جدول ۱). ممکن است که نرخ ارز برای مدت زمانی تقریباً ثابت مانده باشد، ولی دوره‌هایی وجود داشته که نرخ ارز با شدت زیاد و طی یک دوره کوتاه افزایش یافته است. نظیر آنچه در یک سال اخیر شاهد آن بوده‌ایم. نرخ ارز تنها در سال ۱۳۹۱ نسبت به سال ۱۳۹۰ بیش از دو برابر یا به بیان دقیقتر ۲/۲ برابر شده است که این نه تنها می‌تواند منجر به بروز تورم در کشور گردد، بلکه بیشترین

آسیب را به صنعت کشور می‌زند که امکان اصلاح و تغییر تکنولوژی را محدود و به کیفیت تولیدات داخلی به واسطه بالارفتن قیمت کالاهای اولیه و واسطه وارداتی ضرر غیرقابل جبرانی را وارد می‌سازد. همچنین کاهش ارزش پول ملی به عنوان یکی از مهمترین عوامل وفاق ملی می‌تواند منجر به آسیبهای شدید به سرمایه انسانی و فرار مغزها شود.^۳ البته بخش عظیمی از کاهش ارزش پول ملی در شرایط حاضر، ناشی از کاهش درآمدهای نفتی در یک سال اخیر و تحریمهای گسترده است؛ ولی نمی‌توان از عدم انضباط مالی دولت و رشد شدید نقدینگی به ویژه در سالهای ۱۳۸۸، ۱۳۸۹ و ۱۳۹۱ به ترتیب با نرخهای رشدی برابر با ۲۳/۹، ۲۵/۲ و ۳۲ درصد چشم‌پوشی کرد.

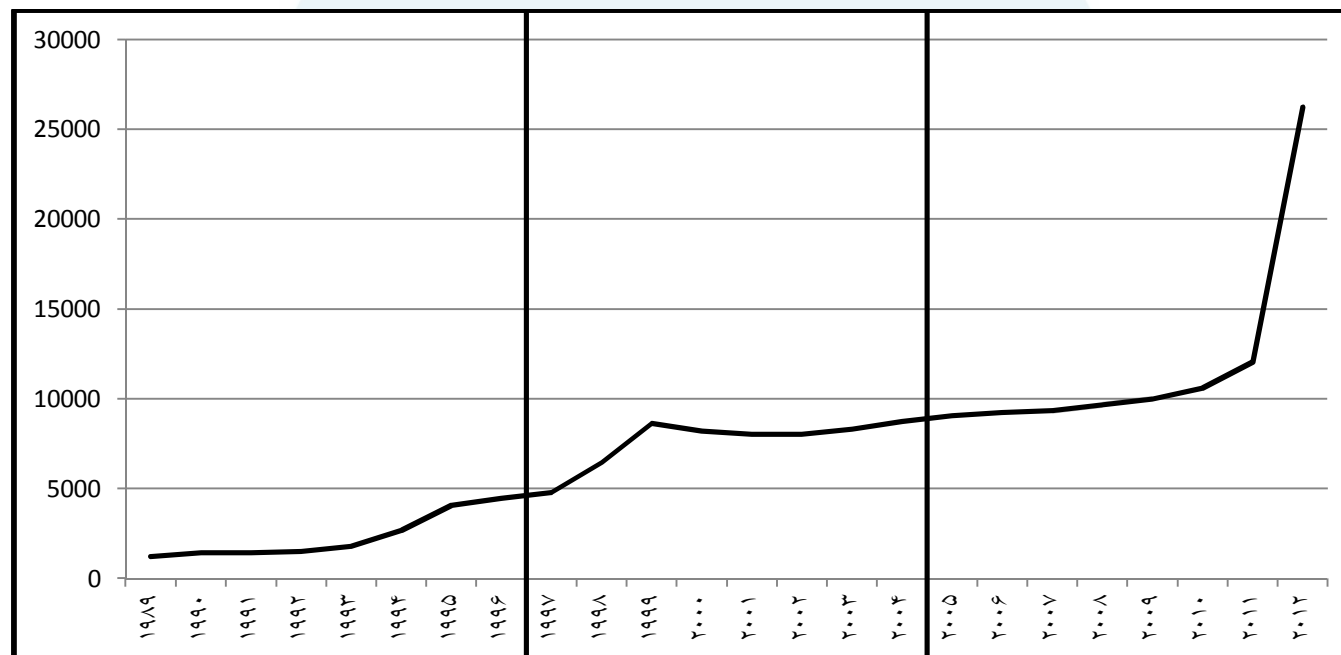
نسبت نرخ ارز پایان دوره به اول دوره به ترتیب در دوره‌های سه‌گانه برابر با ۳/۷، ۱/۸ و ۲/۹ بوده است. یعنی ارزش پول ملی در دوره‌های اول و سوم در حدود یک سوم شده است و در دوره دوم پول ملی نزدیک به نیمی از ارزش خود را از دست داده است. کمتر کشوری را در جهان می‌توان یافت که در یک دوره ۲۴ ساله چنین مراقبت اندکی از ارزش پول ملی خود کرده باشد. ریال ایران در سال ۱۳۹۱ نسبت به سال ۱۳۶۸، حدود ۹۵ درصد ارزش خود را از دست داده است و تمام دولتهای گذشته در این مسئله سهیم بوده‌اند. اما به طور نسبی کاهش ارزش پول ملی در دوره دوم نسبت به سایر دوره‌ها کمتر بوده است. از آنجا که عمده‌ترین درآمد ارزی کشور از طریق صادرات نفت و گاز حاصل می‌شود و بخش اعظم صادرات غیرنفتی نیز وابسته به نفت می‌باشد، بر اساس مطالعات انجام شده در کشور کسش صادرات غیرنفتی نسبت به نرخ ارز محدود است. به بیان دیگر با افزایش نرخ ارز در یک کشور نفتی نمی‌توان صادرات غیرنفتی را به حدی افزایش داد که جبران ضررهای ناشی از افزایش نرخ ارز را بنماید. در خصوص نرخ ارز نیز مانند اغلب متغیرهای اقتصادی حد بهینه‌ای مورد نیاز است که در مجموع منافع کشور را تأمین کند، با این حال در سالهای گذشته به این مسئله توجه کافی

۳. در شرایطی که ارزش پول ملی مرتباً و با شدت زیاد کاهش می‌یابد، درآمدهای متخصصان کشور نسبت به ارزهای معتبر نیز مرتباً کاهش می‌یابد؛ که این خود می‌تواند عاملی برای خروج سرمایه انسانی و فرار مغزها از کشور باشد.

نشده و با اطلاعات بسیار محدود و به صورت یک‌جانبه تحلیل‌های سطحی صورت پذیرفته و هیچ‌گاه هزینه- فایده اجتماعی هر سیاست‌گذاری اقتصادی به دقت مورد سنجش و ارزیابی قرار نگرفته است. همان‌طور که در چند سال اخیر ملاحظه می‌گردد با این که نرخ ارز در سال ۱۳۹۱ نسبت به ۱۳۸۹ حدود $\frac{2}{5}$ برابر شده است، یعنی در این فاصله زمانی تنها ۴۰ درصد ارزش پول ملی باقی مانده است ولی صادرات غیرنفتی در همین زمان $\frac{1}{7}$ برابر شده است توجه به این نکته لازم است که ارزش صادرات غیرنفتی ما تقریباً در بسیاری از سالها جز در مواردی مانند سال ۱۳۹۱ (و به دلیل تحریم) در حدود کمتر از ۲۰ درصد کل صادرات کالا در کشور بوده است. بنابراین افزایش یک جزء که خود سهم محدودی از کل اقتصاد را دارد نمی‌تواند آن‌قدر تغییرات مثبت ایجاد نماید که ضررهای ناشی از کاهش ارزش پول ملی را بر اقتصاد کشور جبران نماید. با این حال اگر ارزش پول ملی به صورت ملایم و با یک سقف سالانه افزایش می‌یافت لطمات آن بر توزیع درآمد، گسترش فقر، افزایش نااطمینانی و بروز تورم محدودتر می‌شد. شدیدترین افزایشها در نرخ ارز در سال ۱۳۷۴ (از ۲۶۶۷ به ۴۰۷۸ ریال)، سال ۱۳۷۷ (از ۴۷۸۵ به ۶۴۶۰ ریال) و در سال ۱۳۹۱ (از ۱۲۰۴۷ به ۲۶۲۳۸ ریال) اتفاق افتاده است.

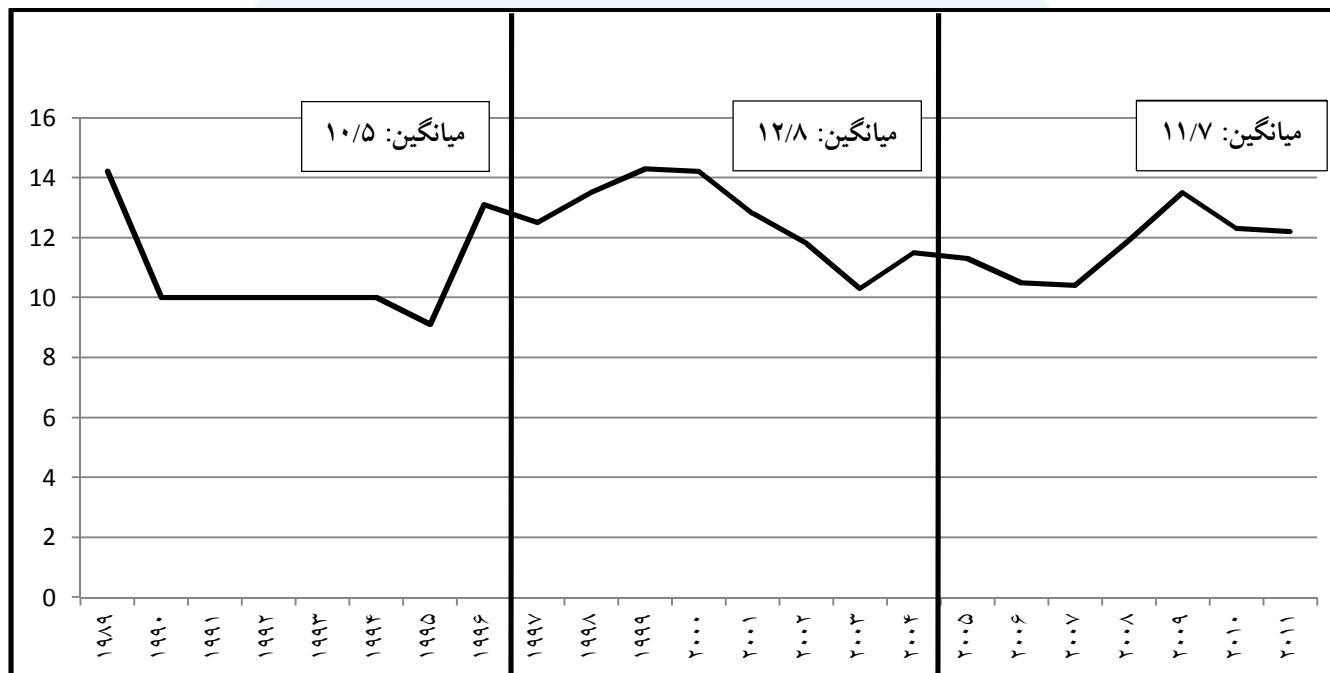
مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی کشور ۴۱

نمودار ۶. روند کاهش ارزش پول ملی در برابر دلار آمریکا در سه دوره هشت‌ساله مورد بررسی

۱۳-۱. نرخ بیکاری

همان‌طور که در ردیف ۱۸ جدول ۱ ملاحظه می‌شود متوسط نرخ بیکاری در دوره‌های سه‌گانه مورد بررسی به ترتیب ۱۰/۵، ۱۲/۸ و ۱۱/۷ درصد بوده و در هیچ دوره‌ای نتوانسته‌ایم نرخ بیکاری را یک‌رقمی نماییم. چشم‌انداز نرخ بیکاری در شرایط حاضر به دلیل تحریم‌ها و کاهش درآمدهای نفتی مثبت نمی‌باشد.

جدول ۶. مقایسه‌ی نرخ بیکاری از ۱۹۸۹ تا ۲۰۱۲ (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۱)

سال کشور	۱۹۸۹	۱۹۹۰	۱۹۹۱	۱۹۹۲	۱۹۹۳	۱۹۹۴	۱۹۹۵	۱۹۹۶	متوسط ۱۹۹۶- ۱۹۸۹	۱۹۹۷	۱۹۹۸	۱۹۹۹	۲۰۰۰	۲۰۰۱
ایران	N/A	۱۴/۲	^(۱) ۱۰	^(۱) ۱۰	^(۱) ۱۰	^(۱) ۱۰	^(۱) ۱۰	۹/۱	۱۰/۵	۱۳/۱	۱۲/۵	۱۳/۵	۱۴/۳	۱۴/۲
عربستان سعودی	^(۱) N/A	^(۱) N/A	^(۱) N/A	^(۱) N/A	^(۱) N/A	^(۱) N/A	^(۱) N/A	^(۱) N/A	^(۱) N/A	^(۱) N/A	^(۱) N/A	^(۱) N/A	۸/۱	۸/۳
مصر	N/A	۸	۸/۸	۸/۹	۱۰/۹	۱۱/۱	۱۱/۲	۹/۵	۹/۸	۸/۷	۷/۹	۷/۷	۹	۸/۸
ترکیه	۸/۶	۸	۸/۲	۸/۵	۸/۹	۸/۵	۷/۶	۶/۶	۸/۱	۶/۸	۶/۹	۷/۷	۶/۵	۸/۳

ادامه جدول ۶. مقایسه‌ی نرخ بیکاری از ۱۹۸۹ تا ۲۰۱۲ (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۱)

سال کشور	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	متوسط ۱۹۹۷-۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	متوسط ۲۰۰۵- ۲۰۱۲
ایران	۱۲/۸	۱۱/۸	۱۰/۳	۱۲/۸	۱۱/۵	۱۱/۳	۱۰/۵	۱۰/۴	۱۱/۹	۱۳/۵	۱۲/۳	^(۱) ۱۲/۲	۱۱/۷
عربستان سعودی	۹/۷	۱۰/۳	۱۱	۹/۲۵	۱۱/۵	۱۲	۱۱/۲	۱۰	۱۰/۵	۱۰	۱۲/۴	N/A	۱۱/۱
مصر	۱۰	۱۱/۳	۱۰/۵	۹/۲۴	۱۱/۵	۱۰/۹	۹/۲	۸/۷	۹/۴	۹/۲	۱۲/۱	۱۲/۳	۱۰/۴
ترکیه	۱۰/۳	۱۰/۵	۱۰/۲	۸/۴	۱۰/۶	۱۰/۲	۱۰/۲	۱۰/۹	۱۴	۱۱/۹	۹/۸	۹/۲	۱۰/۸۵

منبع: صندوق بین‌المللی پول (اخذ شده از ILO) و مرکز آمار ایران (برای سالهای ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۱ در خصوص ایران)
 (۱) از آنجا که ILO احتمالاً در مورد نرخ بیکاری در سالهای ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۵ اطلاعات دقیقی از منابع آماری ایران نداشته، ممکن است برآوردهایی را در خصوص این متغیر با استفاده از اطلاعات دریافت شده از ایران و اطلاعات اضافی خود صورت داده باشد.
 عربستان سعودی در خصوص تعدادی از متغیرهای اقتصاد کلان به ویژه در سالهای گذشته بسیار بسته عمل نموده و از ارائه آمارهای شفاف خودداری کرده است.
 (۳) متوسط سه فصل اول سال

متوسط نرخ بیکاری در دوره اول در کشورهای ایران، مصر و ترکیه به ترتیب ۱۰/۵، ۹/۸ و ۸/۱ بوده و ترکیه بهترین عملکرد را در این خصوص داشته است. در دوره دوم بدترین عملکرد با متوسط نرخ بیکاری ۱۲/۸ مربوط به ایران بوده و در دوره سوم تقریباً هر چهار کشور عملکرد مشابهی داشته و توان دستیابی به نرخهای بیکاری یک‌رقمی را نداشته‌اند.

۱۴-۱. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی پدیده‌ای است که در ۱۰ تا ۱۵ سال اخیر اهمیت ویژه یافته و حجم آن در تمام دنیا گسترش یافته است. اکنون بخش اعظمی از سرمایه‌گذاری‌های آمریکایی‌ها، اروپایی‌ها، آسیایی‌ها و کل دنیا در سایر مناطق و کشورهای دنیا انجام می‌شود. این پدیده در بیست الی سی سال گذشته به هیچ عنوان به حجم و گستردگی دهه اخیر نبوده است. به همین دلیل بهتر است این متغیر را تنها در دوره‌های دوم و سوم مورد بررسی قرار دهیم. همان‌طور که در ردیف ۱۹ جدول ۱ و جدول ۷ ملاحظه می‌شود متوسط ورود سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به کشور طی دوره‌های دوم و سوم به ترتیب ۱۳۲۴ و ۲۷۹۲ میلیون دلار بوده و این در حالی است که در همین دوران سه کشور مهم منطقه یعنی عربستان سعودی، مصر و ترکیه به ترتیب با «۵۱۶/۷» و «۲۳۸۳۰/۶»، «۹۷۶/۷» و «۷۰۱۵/۳» و «۱۵۵۳/۹» و «۱۵۰۱۳/۱» میلیون دلار عملکرد بهتری در این رابطه داشته‌اند. عربستان سعودی با درآمدهای نفتی کلان و دارایی‌های انباشته شده بسیار، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را ضروری دیده و در این راستا عملکرد خود را به تدریج بهبود داده است. در سال ۲۰۱۱ جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران در حدود ۲۵ درصد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ترکیه و عربستان سعودی بوده است.

مرکز تحقیقات استراتژیک

جدول ۷. مقایسه‌ی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (به داخل کشور) بر حسب میلیون دلار از ۱۹۸۹ تا ۲۰۱۲ (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۱)

سال کشور	۱۹۸۹	۱۹۹۰	۱۹۹۱	۱۹۹۲	۱۹۹۳	۱۹۹۴	۱۹۹۵	۱۹۹۶	متوسط ۱۹۸۹-۱۹۹۶	۱۹۹۷	۱۹۹۸	۱۹۹۹	۲۰۰۰	۲۰۰۱
ایران	-۱۹	-۳۶۲	۳۳	۹	۲۰۸	۰	۹	۲۰	-۱۴	۴۳	۳۸	۱۶	۱۹۴	۱۰۸۴
عربستان سعودی	-۶۵۴	۳۱۲	۱۶۵	۲۵۰	۱۸۰	۶۹۰	۵۷۸	۶۴	۱۹۸/۱	۵۷	۹۴	۱۲۳	۱۸۳	۵۰۴
مصر	۱۲۵۰	۷۳۴	۲۵۳	۴۵۹	۱۲۰۷	۱۱۳۳	۵۹۵	۶۳۶	۷۸۳/۴	۸۸۷	۱۰۷۶	۱۰۶۵	۱۲۳۵	۵۱۰
ترکیه	۶۶۳	۶۸۴	۸۱۰	۸۴۴	۶۹۶	۶۰۸	۸۸۵	۷۳۲	۷۳۹	۸۰۵	۹۴۰	۷۸۳	۹۸۲	۳۳۵۲

ادامه جدول ۷. مقایسه‌ی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (به داخل کشور) بر حسب میلیون دلار از ۱۹۸۹ تا ۲۰۱۲ (۱۳۶۸ تا ۱۳۹۱)

سال کشور	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴	متوسط ۱۹۹۷-۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	متوسط ۲۰۰۵-۲۰۱۲
ایران	۳۶۵۷	۲۶۹۸	۲۸۶۳	۱۳۳۴	۳۱۳۶	۱۶۴۷	۲۰۰۵	۱۹۰۹	۳۰۴۸	۳۶۴۸	۴۱۵۰	-	۲۷۹۲
عربستان سعودی	۴۵۳	۷۷۸	۱۹۴۲	۵۱۶/۷	۱۲۰۹۷	۱۷۱۴۰	۲۲۸۲۱	۳۸۱۵۱	۳۳۱۰۰	۲۸۱۰۵	۱۶۴۰۰	-	۲۳۸۳۰/۶
مصر	۶۴۷	۳۳۷	۲۱۵۷	۹۷۶/۷	۵۳۷۶	۱۰۰۴۳	۱۱۵۷۸	۹۴۹۵	۶۷۱۲	۶۳۸۶	۴۸۳ ^(۱)	-	۷۰۱۵/۳
ترکیه	۱۰۸۲	۱۷۰۲	۲۷۸۵	۱۵۵۳/۹	۱۰۰۳۱	۲۰۱۸۵	۲۲۰۴۷	۱۹۵۰۴	۸۴۱۱	۹۰۳۸	۱۵۸۷۶	-	۱۵۰۱۳/۱

منبع: UNCTAD Stats, 2013

(۱) وقوع انقلاب مصر

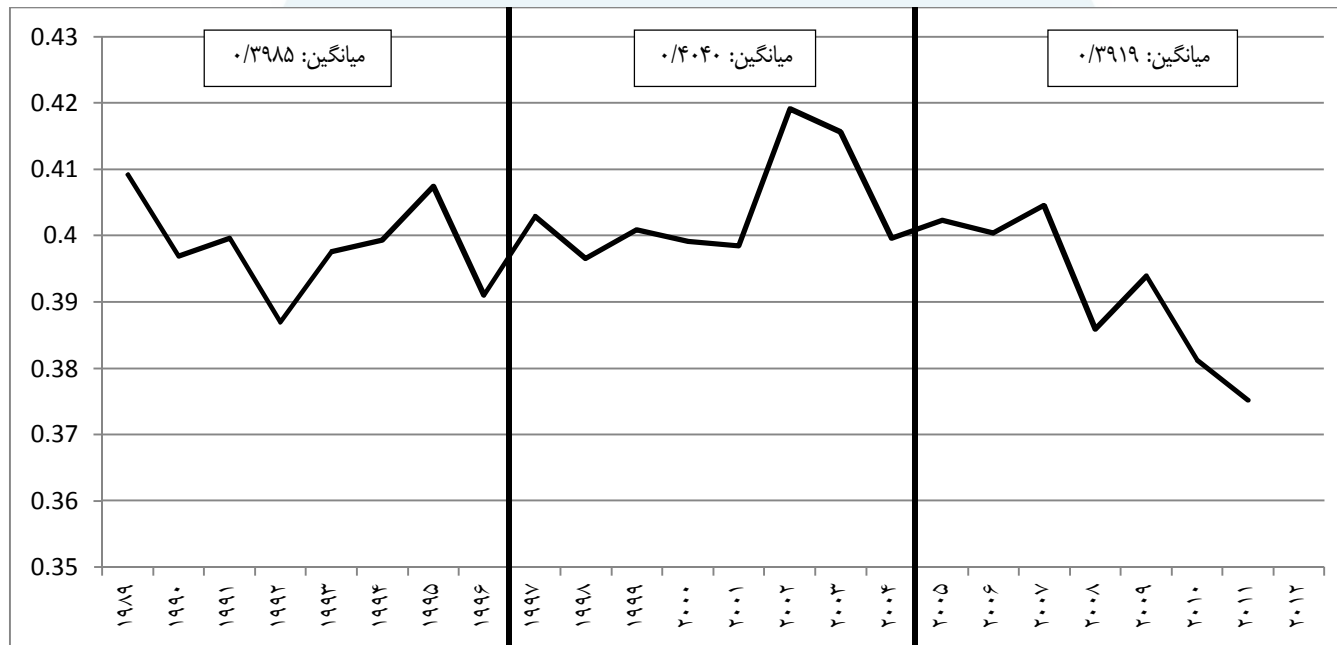
۱۵-۱. رشد بهره‌وری کل در کارگاه‌های صنعتی

همان‌طور که از ردیف ۲۰ جدول ۱ دریافت می‌گردد رشد بهره‌وری کل در کارگاه‌های صنعتی در دوره‌های سه‌گانه به ترتیب برابر با $1/8$ ، $1/7$ و $1/5$ بوده است. با چنین نرخهای رشدی، نمی‌توان انتظار تأمین رشد اقتصادی مطلوب کشور را از طریق بهره‌وری داشت. لازم به ذکر است که اطلاعات مربوط به این متغیر از مرکز آمار ایران اخذ شده و این اطلاعات از سال ۱۳۸۹ به بعد موجود نمی‌باشد.

۱۶-۱. توزیع درآمد

برای تحلیل توزیع درآمد از دو متغیر ضریب جینی و نسبت هزینه ۱۰ درصد ثروتمندترین به ۱۰ درصد فقیرترین خانوارها استفاده شده است. با استفاده از این دو شاخص عمده می‌توان تا حدودی وضعیت توزیع درآمد در کشور را تحلیل کرد (ردیفهای ۲۱ و ۲۲ جدول ۱). همان‌طور که ملاحظه می‌شود متوسط ضریب جینی در سه دوره مورد بررسی به ترتیب $0/3985$ ، $0/4040$ و $0/3919$ بوده است و در مجموع ضریب جینی در ایران در یک دوره ۲۴ ساله در حدود $0/40$ در نوسان بوده است. ولی از سال ۱۳۸۹ به بعد و با اجرای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها در آذر ماه ۱۳۸۹ این شاخص تا حدی بهبود یافته و در مناطق شهری در سالهای ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ به ترتیب به ارقام $0/3813$ و $0/3752$ رسیده است. باید آگاه بود که قدرت متغیر ضریب جینی در تحلیل دقیق از توزیع درآمد بسیار محدود است و استفاده از این متغیر باید با آگاهی از محدودیتهای آن صورت پذیرد. به عبارت دیگر می‌توان در یک کشور شاهد کاهش ضریب جینی و در عین حال افزایش در گستره و عمق فقر بود. برای مثال اگر همه با هم فقیرتر شوند، ضریب جینی بهبود پیدا می‌کند، ولی فقر در کشور گسترش می‌یابد. به عنوان مثال بارز می‌توان به کشورهای کمونیستی سابق اشاره کرد که اکثراً از ضریب جینی پایین‌تری نسبت به کشورهای پیشرفته صنعتی برخوردار بودند. در خصوص متغیر دوم یعنی نسبت هزینه ده درصد ثروتمندترین به ده درصد فقیرترین خانوارها این متغیر در سه دوره مورد بررسی به ترتیب برابر با 16 ، $15/3$ و $13/9$ بوده که بهبودی نسبی را در دوره سوم نسبت به دوره‌های اول و دوم نمایان می‌سازد.

نمودار ۸. روند تغییرات ضریب جینی در سه دوره هشت ساله مورد بررسی

۱۷-۱. بهبود فضای کسب و کار

جدول ۸. مقایسه‌ی شاخص و رتبه محیط کسب و کار در کشورهای منتخب سند چشم‌انداز

سال	مقدار شاخص ^(۱)		رتبه جهانی ^(۲)		رتبه منطقه‌ای ^(۳)	
	۲۰۰۷-۱۱	برآورد ۲۰۱۲-۱۶	۲۰۰۷-۱۱	برآورد ۲۰۱۲-۱۶	۲۰۰۷-۱۱	برآورد ۲۰۱۲-۱۶
ایران	۳/۹۳	۳/۸۲	۸۱	۸۲	۱۶	۱۷
عربستان سعودی	۶/۰۸	۶/۵۴	۴۵	۴۲	۶	۶
مصر	۵/۵۴	۵/۵۳	۵۸	۶۴	۹	۹
ترکیه	۵/۹۵	۶/۴۳	۵۰	۴۵	-	- ^(۳)

Economist Intelligence Unit (EIU), 2013

(۱) مقدار شاخص حداکثر برابر ۱۰ بوده و بزرگتر بودن آن نشانگر وضعیت بهتر است.

(۲) در بین ۸۲ کشور جهان

(۳) در بین ۱۷ کشور منطقه شامل الجزایر، بحرین، مصر، ایران، رژیم صهیونیستی، اردن، کویت، لیبی، مغرب، قطر، عربستان سعودی، تونس، امارات متحده عربی، آنگولا، کنیا، نیجریه و آفریقای جنوبی

(۴) رتبه منطقه‌ای اعلام شده برای ترکیه در مقایسه با کشورهای اروپایی است و قابلیت مقایسه با رتبه منطقه‌ای سایر کشورهای جدول فوق را ندارد.

شاخص محیط کسب و کار از مهمترین شاخصهایی است که می‌تواند نشانگر محیط مناسب یا نامناسب برای عملکرد اقتصادی باشد. همان‌طور که از جدول ۸ دریافت می‌گردد وضعیت عربستان سعودی و ترکیه در خصوص محیط کسب و کار تقریباً مشابه و در میانه کشورهای ۸۲ گانه مورد بررسی قرار دارند، ولی وضعیت محیط کسب و کار ایران هم در منطقه و هم در جهان و نیز چشم‌انداز کشور برای سالهای ۱۶-۲۰۱۲ نامناسب ارزیابی شده است. حتی اگر نسبت به محاسبه این شاخص اعتراضاتی داشته باشیم این شاخص مورد توجه کشورها و سرمایه‌گذارانی است که می‌خواهند در ایران سرمایه‌گذاری نمایند و رتبه نامناسب در این رده‌بندی موجب کاهش علاقه آنان به سرمایه‌گذاری در کشورمان خواهد شد.

فرجام

در پژوهش حاضر، با هدف مقایسه میزان موفقیت سیاستهای اقتصادی حاکم بر مدیریت کشور در سالهای گذشته پس از مشخص کردن بیش از بیست شاخص مهم اقتصادی، اقدام به جمع‌آوری داده از منابع معتبر داخلی و بین‌المللی نمودیم. سپس به تحلیل داده‌های حاصل پرداختیم و به این منظور علاوه بر داده‌های مربوط به کشورمان، وضعیت متغیرهای مورد بررسی را در «کشورهای منتخب منطقه چشم‌انداز (شامل عربستان سعودی، مصر و ترکیه)»، «منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا» و «جهان» مورد مطالعه قرار دادیم و البته تا حد امکان شرایط و اقتضات بیرونی را در این تحلیل مورد توجه قرار دادیم. دوره زمانی این مطالعه ۲۴ سال گذشته یعنی سالهای ۱۳۹۱-۱۳۶۸ را شامل می‌شود که با توجه به تیم و الگوی مدیریت اجرایی حاکم بر کشور، به سه دوره ۸ ساله تقسیم شده که عبارتند از: دوره اول شامل سالهای ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۵، دوره دوم یعنی سالهای ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۳ و دوره سوم یعنی سالهای ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۱. با توجه به مجموعه داده‌ها و تحلیلهای انجام شده جدول زیر جمع‌بندی نهایی گروه تحقیق را از میزان موفقیت هر دوره در شاخصهای مهم مورد بررسی به صورت مقایسه‌ای نشان می‌دهد.

جدول ۹. خلاصه برخی از شاخصهای کلان اقتصادی

دوره شاخص	دوره اول (۱۳۶۸ - ۱۳۷۵)	دوره دوم (۱۳۷۶ - ۱۳۸۳)	دوره سوم (۱۳۸۴ - ۱۳۹۱)
رشد تولید ناخالص داخلی	قابل قبول نسبت به کشورهای منتخب، منطقه و جهان	قابل قبول نسبت به کشورهای منتخب، منطقه و جهان	نامطلوب (در حدود ۲/۵ واحد درصد پایین‌تر از عربستان، در حدود ۱/۵ واحد درصد پایین‌تر از منطقه و در حدود رشد اقتصادی جهان)
تولید ناخالص داخلی سرانه بر اساس برابری قدرت خرید	وضعیت نامطلوب نسبت به ترکیه و عربستان	وضعیت نامطلوب نسبت به ترکیه و به ویژه عربستان	وضعیت نامطلوب نسبت به ترکیه و به ویژه عربستان
رشد سرمایه‌گذاری	متوسط (۵/۹ درصد)	نسبتاً مطلوب (۷/۷ درصد)	متوسط (۵/۲ درصد)
رشد ارزش افزوده بخش صنعت	مطلوب (۸/۰ درصد)	مطلوب (۸/۶ درصد)	نامطلوب (۴/۶ درصد)
نسبت صادرات غیر نفتی به کل صادرات کالا (درصد)	نامطلوب (۱۵/۱ درصد)	نامطلوب (۱۸/۵ درصد)	نامطلوب (۱۹/۷ درصد)
رشد پایه پولی (درصد)	نامطلوب (۱۸/۰ درصد)	متوسط (۱۵/۰ درصد)	نامطلوب (۲۳/۴ درصد)
رشد نقدینگی (درصد)	نامطلوب (۲۷/۹ درصد)	نامطلوب (۲۴/۲ درصد)	نامطلوب (۲۶/۲ درصد)
نرخ تورم (درصد)	معادل متوسط تورم جهان و نامطلوب نسبت به متوسط تورم منطقه	نامطلوب نسبت به متوسط تورم منطقه و جهان	نامطلوب نسبت به متوسط تورم منطقه و جهان
نرخ سود سپرده‌های سرمایه‌گذاری یک‌ساله	متوسط (۱۰/۹ درصد)	نامطلوب (۱۳/۵ درصد)	نامطلوب (۱۴/۳ درصد)
نرخ ارز (نسبت پایان دوره به اول دوره)	نامطلوب (۳/۷)	متوسط (۱/۸)	نامطلوب (۲/۹)
رشد بهره‌وری کل در کارگاههای صنعتی	نامطلوب (۱/۸ درصد)	نامطلوب (۱/۷)	نامطلوب (۱/۵ درصد)
ضریب جینی	متوسط (۰/۳۹۸۵)	متوسط (۰/۴۰۴۰)	متوسط (۰/۳۹۱۹)
نسبت هزینه ۱۰ درصد ثروتمندترین به ۱۰ درصد فقیرترین خانوارها	۱۶	۱۵/۳	۱۳/۹

www.csr.ir

فهرست منابع

۱. پرتال بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
۲. درگاه ملی آمار ایران به آدرس <http://amar.org.ir>
۳. طباطبایی یزدی، رؤیا، بررسی وضعیت اقتصادی کشور با استفاده از مهم ترین شاخص‌های اقتصادی (از ابتدای برنامه اول تا چهار ساله اول برنامه چهارم، ۱۳۶۸-۱۳۸۷)، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران، خرداد ۱۳۸۸.
۴. طرح آمارگیری از کارگاه‌های صنعتی دارای ۱۰ نفر کارکن و بیشتر، مرکز آمار ایران، ۱۳۸۸.
۵. فردریک ملک، شاخص‌های نابرابری توزیع درآمد در مناطق شهری کشور (۱۳۸۹-۱۳۶۳)، مرکز تحقیقات استراتژیک، ۱۳۹۱
۶. نماگرهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
7. Annual Statistical Bulletin 2008, Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC), http://www.opec.org/opec_web/en/publications/202.htm
8. Annual Statistical Bulletin 2009, Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC), http://www.opec.org/opec_web/en/publications/202.htm
9. Annual Statistical Bulletin 2010, Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC), http://www.opec.org/opec_web/en/publications/202.htm
10. Annual Statistical Bulletin 2012, Organization of the Petroleum Exporting Countries (OPEC), http://www.opec.org/opec_web/en/publications/202.htm
11. UNCTAD Stats 2013, [http://unctadstat.unctad.org/ TableViewer/ tableView.aspx?ReportId=88](http://unctadstat.unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=88)
12. World Economic Outlook Database April 2013, International Monetary Fund.

مرکز تحقیقات استراتژیک

پیوست

مقایسه درآمدهای نفتی سه دوره ۸ ساله به قیمت‌های جاری و قیمت‌های ثابت (۱۰۰ = ۱۹۷۳)

الف: دوره اول

متوسط دوره اول	۱۹۹۶	۱۹۹۵	۱۹۹۴	۱۹۹۳	۱۹۹۲	۱۹۹۱	۱۹۹۰	۱۹۸۹	سال شاخص
۱۸/۲	۲۰/۲۹	۱۶/۸۶	۱۵/۵۳	۱۶/۳۳	۱۸/۴۴	۱۸/۶۲	۲۲/۲۶	۱۷/۳۱	قیمت سبد نفتی اوپک (جاری)
۵/۰۳	۵/۰۱	۴/۲۴	۴/۲۴	۴/۶۱	۴/۸۱	۵/۱۹	۶/۳۸	۵/۷۹	قیمت سبد نفتی اوپک (ثابت) ^(۱)
۱۵/۸	۱۹/۲۷	۱۵/۱۱	۱۴/۶۰	۱۴/۳۳	۱۶/۸۸	۱۶/۰۱	۱۷/۹۹	۱۲/۰۴	درآمد نفتی به قیمت‌های جاری
۴/۳۳	۴/۷۶	۳/۸	۳/۹۹	۴/۰۵	۴/۴	۴/۴۶	۵/۱۶	۴/۰۳	درآمد نفتی به قیمت‌های ثابت

ب: دوره دوم

متوسط دوره دوم	۲۰۰۴	۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۱	۲۰۰۰	۱۹۹۹	۱۹۹۸	۱۹۹۷	سال شاخص
۲۳/۴۶	۳۶/۰۵	۲۸/۱۰	۲۴/۳۶	۲۳/۱۲	۲۷/۶۰	۱۷/۴۸	۱۲/۲۸	۱۸/۶۸	قیمت سبد نفتی اوپک (جاری)
۶/۰۳	۷/۵۹	۶/۵۴	۶/۶۴	۶/۷	۷/۹۹	۴/۶۵	۳/۲۱	۴/۸۹	قیمت سبد نفتی اوپک (ثابت) ^(۱)
۲۱/۷	۳۶/۸۳	۲۷/۳۶	۲۲/۹۷	۱۹/۳۴	۲۴/۲۸	۱۷/۰۹	۹/۹۳	۱۵/۴۷	درآمد نفتی به قیمت‌های جاری
۵/۵۳	۷/۷۵	۶/۳۷	۶/۲۶	۵/۶	۷/۰۳	۴/۵۵	۲/۶	۴/۰۵	درآمد نفتی به قیمت‌های ثابت

ج. دوره سوم

متوسط دوره سوم	۲۰۱۲	۲۰۱۱	۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶	۲۰۰۵	سال شاخص
۷۸/۸۳	۱۰۹/۴۵	۱۰۷/۴۶	۷۷/۴۵	۶۱/۰۶	۹۴/۴۵	۶۹/۰۸	۶۱/۰۸	۵۰/۶۴	قیمت سبد نفتی اوپک (جاری)
۱۴/۰۹	۱۸/۰۶ ^(۳)	۱۸/۲	۱۴/۰۵	۱۰/۹۵	۱۶/۱۱	۱۲/۶۸	۱۲/۲۴	۱۰/۴۳	قیمت سبد نفتی اوپک (ثابت) ^(۱)
۷۹/۱	۶۷/۴	۱۱۸/۲	۹۰/۲	۷۰/۰	۸۶/۶	۸۴/۵	۶۲/۰۱	۵۳/۸۲	درآمد نفتی به قیمتهای جاری
۱۴/۲۳	۱۱/۱۲	۲۰/۰۲	۱۶/۳۶	۱۲/۵۵	۱۴/۷۷	۱۵/۵۱	۱۲/۴۳	۱۱/۰۸	درآمد نفتی به قیمتهای ثابت

(۱) قیمت هر بشکه سبد نفتی اوپک به قیمت‌های ثابت (۱۰۰ = ۱۹۷۳) از بولتن آماری سالانه این سازمان در سالهای مختلف استخراج شده است. در این بولتن‌ها برای محاسبه قیمت هر بشکه سبد نفتی اوپک به قیمت‌های ثابت، قیمت‌های جاری بر اساس دو عامل نرخ ارز و تورم تعدیل شده است.

(۲) برآورد گروه تحقیق با توجه به ارزش دلار نسبت به سبد وسیعی از ارزها و مقایسه نرخهای تورم سالهای ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲